

ขับเคลื่อนโครงการบนฐานความรู้/ปัญญา

กาญจนา แก้วเทพ
อดุลย์ ดวงดีวิรัตน์

สารบัญ

หน้า

เกริ่นนำ

1. ทำไมต้องความรู้/ปัญญา
2. ความรู้ สพส.มาจากที่ไหนบ้าง
  - (2.1) ทิศทางที่มาของความรู้
  - (2.2) แหล่งกำเนิด/บ่อเกิดของความรู้
3. แล้วความรู้ของสพส.จะไปที่ไหนบ้าง
4. มีความรู้/ปัญญาอะไรบ้างในสพส.
  - (4.1) ความรู้ที่เป็นเนื้อหา
  - (4.2) ความรู้ที่เป็นกระบวนการ
5. บทสรุป: ไปดูคนอื่นเขา แล้วเราก็ได้ความรู้เรื่องตัวเอง

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2549) เริ่มคิดใหม่ สู้ทำใหม่กับสื่อพื้นบ้านเพื่องานสร้างเสริมสุขภาวะ
โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.)

ขับเคลื่อนโครงการบนฐานความรู้/ปัญญา

กาญจนา แก้วเทพ
อดุลย์ ดวงดีทวีรัตน์

... เมื่อปัญญาเคลื่อนไหว   กิจกรรมก็ไปไกล ...
... คนเราก็อำนาจไปได้ไกล   เท่าที่ความเข้าใจจะเอื้ออำนวย ...
... ขยับปัญญาก่อน   แล้วค่อยย้อนมาเขยื้อนกาย...

เกริ่นนำ

สำหรับท่านที่มีโอกาสเดินเฉียดเข้ามาใกล้ๆการจัดประชุมของโครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.) หรือได้พบเห็นเจ้าหน้าที่/กรรมการของสพส. ก็จะสังเกตเห็นว่า คนทำงานของสพส. มักจะใส่ "เสื้อยืดทีมสพส." ที่มีข้อความโฆษณาคำขวัญ จุดยืน เจตนารมณ์ หลักการ ฯลฯ ของสพส. อีกมากมาย

ในท่ามกลางคำขวัญเหล่านี้ มีข้อความหนึ่งที่มีจะถูกโฆษณาอยู่บ่อยๆ คือ "ขับเคลื่อนโครงการบนฐานความรู้/ปัญญา" เนื่องจากข้อความนี้เป็น "ลีลาท่าแม่บทพื้นฐานของวิธีการทำงานของสพส."

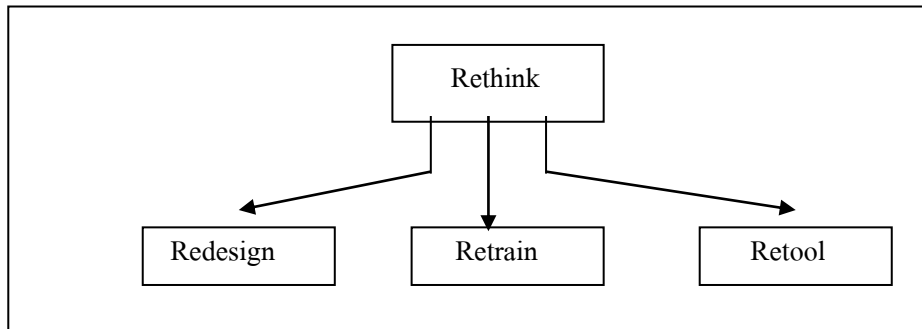
และหากผู้อ่านท่านใดที่มีโอกาสได้ขยับเข้ามาอ่านเอกสารภายในของสพส. ก็จะพบว่า เอกสารจำนวนมากเป็นสรุปรายงาน "การประชุม แล้วก็กินกาแฟ กินกาแฟแล้วก็ประชุม" (ตามที่ปราชญ์ปกาศะเกษมคนสำคัญพ่อหลวงเจ้านิลาเอื้อไว้) ทำไมหนอ สพส.จึงได้ขยันทำหน้าที่เป็นโปรโมเตอร์จัดรายการให้คนกลุ่มนั้นคนกลุ่มนี้ได้แวะเวียนมาร่วมประชุมกันเช่นนี้

ผู้เขียนขอเฉลยเบื้องหลัง/ที่มาที่ไปของบรรดาข้อความคำขวัญบนเสื้อยืดและบรรดากิจกรรมการจัดประชุมที่บันทึกอยู่ในเอกสารนั้น ซึ่งอาจจะเปรียบเสมือนข้อความในไฟล์ที่ขึ้นอยู่บนหน้าจอคอมพิวเตอร์ แต่ทว่าซอฟต์แวร์ (software) ที่อยู่ข้างหลังการอ่าน/เขียนไฟล์นั้น เป็นซอฟต์แวร์ชื่อ "การปรับรื้อระบบคิดและวิธีการปฏิบัติ" ที่สพส.นำมาจากนายแพทย์สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ (2543) ที่เสนอว่า เมื่อเราต้องการปรับรื้อวิธีคิดและวิธีปฏิบัติต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น เราต้องกดปุ่ม 4 ปุ่มที่เรียกว่า 4R ดังนี้

- (1) ต้องคิดใหม่ - Rethink
- (2) ต้องออกแบบกลุ่ม/องค์กร/คณะทำงานใหม่ - Redesign

- (3) ต้องฝึกรอบรมกันใหม่ - Retrain
 (4) ต้องสร้างเครื่องมือใหม่มาใช้ - Retool

ในที่นี้ผู้เขียนขอปรับสูตร 4R นี้ให้มีลำดับขั้นดังนี้คือ

ภาพที่ 1: 4R แห่งการเปลี่ยนแปลง

กล่าวคือ ผู้เขียนคิดว่า ในเป้าหมายของโครงการสพส.ที่ชูธง 2 ผืนเอาไว้ คือ (1) ต้องการจะนำสื่อพื้นบ้านมาสานสร้างความสุขให้แก่ผู้คนและชุมชน และในเวลาเดียว (2) ก็แสวงหาวิธีการออกกำลังของสื่อพื้นบ้านให้มีพลานามัยที่สมบูรณ์ด้วยนั้น ในการนี้โครงการสพส.จะต้อง "คิดใหม่ในเรื่องสื่อพื้นบ้านและสุขภาวะ" เป็นอันดับแรกเสียก่อน

แล้วต่อจากนั้น สพส.ก็จะต้องคิดใหม่ต่อไปอีกว่า จะออกแบบองค์กร อย่างไร (Redesign) ต้องคิดใหม่ว่าจะออกแบบการประชุม/ฝึกรอบรม อย่างไร และท้ายที่สุดต้องขบคิดใหม่ว่าจะสร้างเครื่องมือใหม่ๆ มาใช้ในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างไร (Retool)

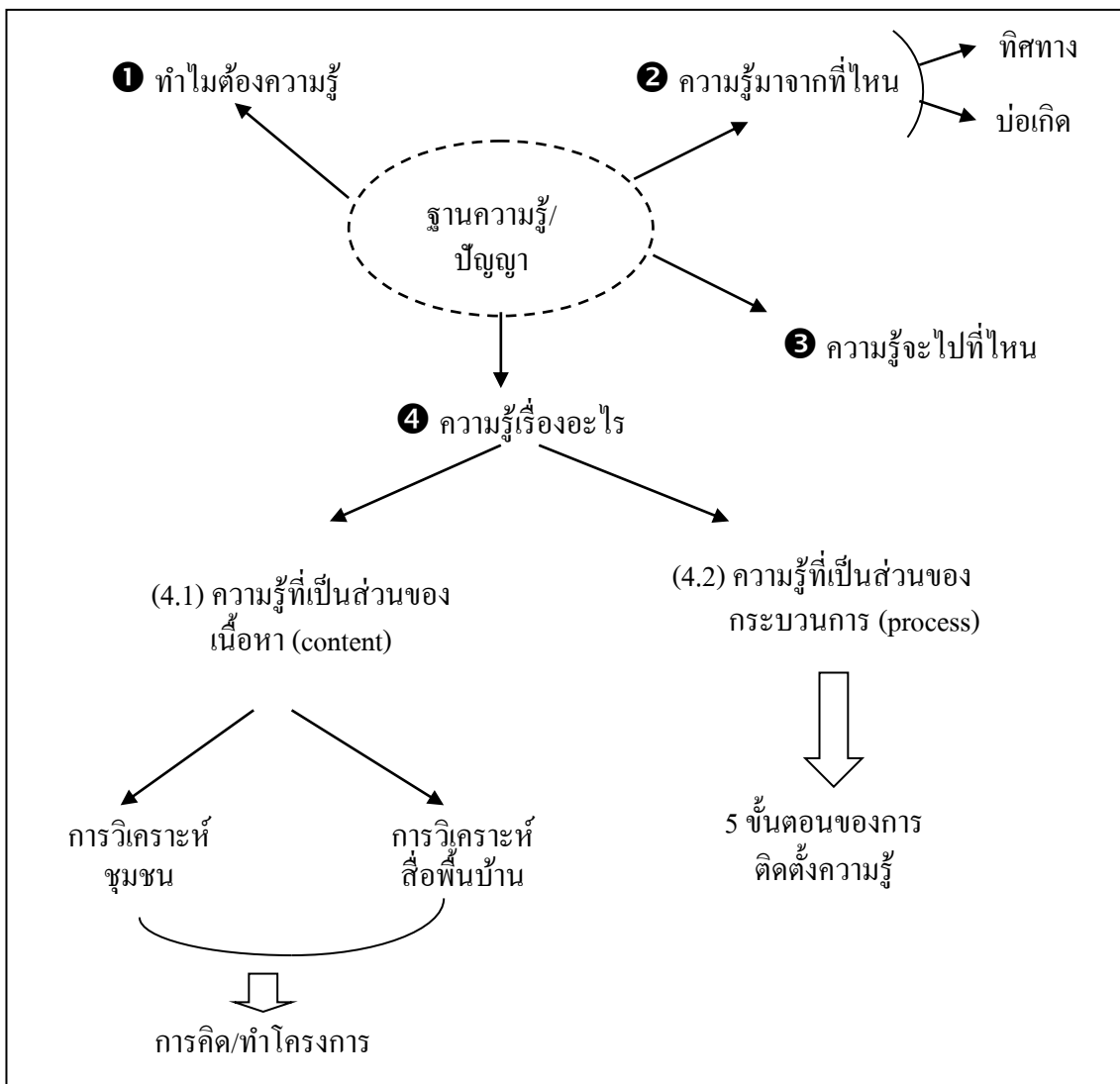
ผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการคิดทั้งหลายเหล่านี้ นอกจากจะได้ผลผลิตที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้ เช่น ได้องค์กรแบบใหม่ ได้รูปแบบการประชุมแบบใหม่ๆ ได้วิธีการ/เครื่องมือการทำงานแบบใหม่ๆ แล้วผลผลิตที่สำคัญไม่แพ้กันก็คือ การได้ "องค์ความรู้แบบใหม่ๆ"

สำหรับองค์กรพัฒนาเช่นสพส.นั้น คำมั่นสัญญาที่บรรจุเอาไว้ในจุดหมายปลายฝัน 4 ประการของสพส.ที่ว่า

- ... จะสร้างขบวนการ (สร้างเสริมสุขภาพ)
- ... สานปรับวิถีคิด (สร้างนำซ่อมในแง่สุขภาพด้านสื่อพื้นบ้าน)
- ... กระตุ้นกิจกรรม (สร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ด้านสื่อพื้นบ้านเพื่องานสุขภาพ)
- ... ทำความเข้มแข็งให้กับทุนทางสังคม (ปราชญ์ชาวบ้าน/ศิลปินพื้นบ้าน/นักวิชาการ วัฒนธรรม/สภาวัฒนธรรม/ครู/...)

จากจุดหมายปลายทางที่เป็นธงชัยเบื้องหน้าทั้ง 4 ธงนั้น สพส.ได้ใช้รูปแบบการทำโครงการ (อันประกอบด้วยขบวนการาวนของกิจกรรมย่อยๆ) ร่วมกับภาคีเป็นพาหนะเพื่อนำไปสู่จุดที่มุ่งหมาย และในการขับเคลื่อนพาหนะดังกล่าว นั้น **น้ำมันเชื้อเพลิงที่ใช้ขับเคลื่อนนั้น ก็คือองค์ความรู้ นานาประเภท** เช่น ความรู้ในเรื่องการสร้างเครือข่าย/ขบวนการ (เช่น เครือข่ายพี่ช่วยน้อง) องค์ความรู้ในเรื่องการปรับวิถีคิด องค์ความรู้ในเรื่องการกระตุ้นกิจกรรม รวมทั้งองค์ความรู้ในเรื่องการเสริมศักดิ์ศรี/ความเข้มแข็งให้แก่บรรดาทุนทางสังคม

นี่จึงเป็นที่มาของคำขวัญที่ว่า "ขับเคลื่อนโครงการ/กิจกรรมบนฐานความรู้/ปัญญา" ซึ่งในหนังสือชุดถอดความรู้ของ สพส. นี้ จะนำเอาบทเรียนขององค์ความรู้ต่างๆ มาเผยแพร่โดยที่ข้อเขียนชิ้นนี้จะเริ่มงานเปิดแพรคลุมป้ายด้วยการแนะนำองค์ความรู้ที่อยู่เบื้องหลังคำขวัญของโครงการ สพส. พอสังเขป

ภาพที่ 2: ขอบเขตความรู้ของ สพส.

1. ทำไมต้องความรู้/ปัญญา

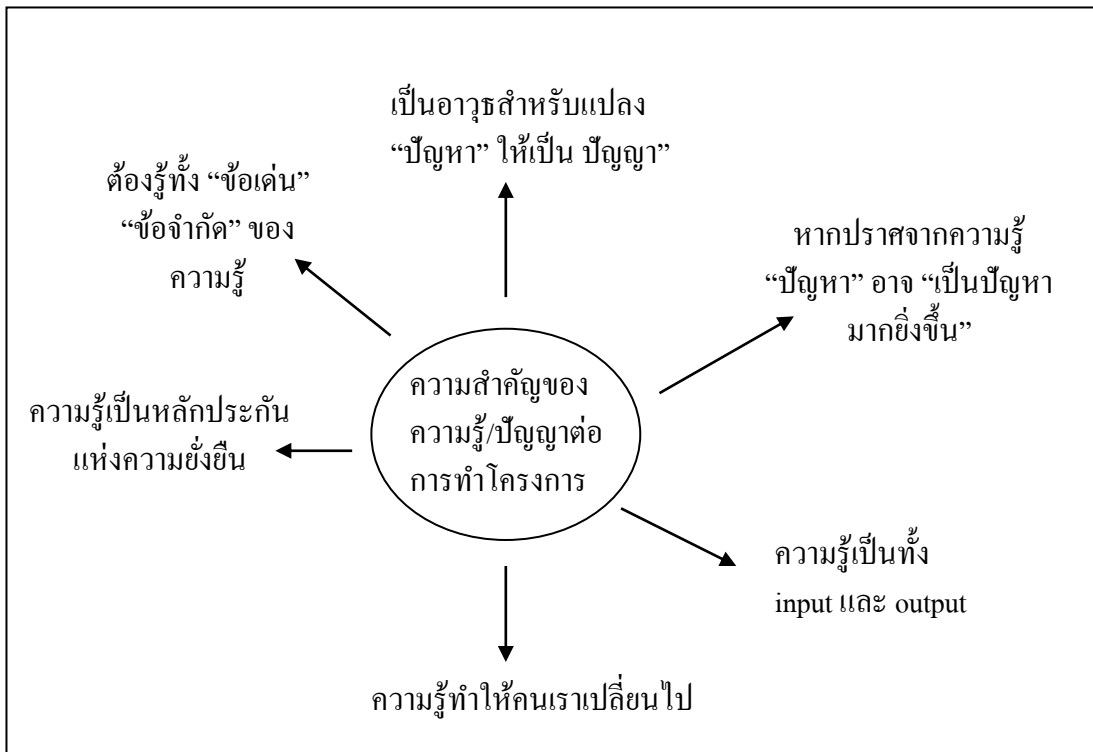
ในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานของสพส.นั้น ไม่ว่าจะเริ่มตั้งแต่ขั้นเพียงแต่ภาคีมีความสนใจหรืออยากจะเข้ามาร่วมงาน ขั้นตั้งแต่ก่อนจะเขียนโครงการ ขั้นที่โครงการได้รับอนุมัติแล้ว และเริ่มดำเนินการ ไปจนกระทั่งขั้นสุดท้าย คือโครงการทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว ในทุกฉากทุกขั้นตอนที่ภาคีกับสพส.เข้ามาใช้ชีวิตร่วมกันนั้น จะต้องมียุทธการ "สร้าง/ผลิตความรู้" แทรกซึมเป็นยาตัว อยู่ตลอดเวลา

ในการสร้าง/ผลิตความรู้นั้นก็เหมือนกระบวนการผลิตทุกสิ่งทุกอย่างในโลก กล่าวคือ ต้องมีการใช้ทรัพยากร เริ่มตั้งแต่ทรัพยากรเวลาของผู้มาร่วมประชุม งบประมาณที่ต้องใช้เป็นค่าเดินทาง/สถานที่/เอกสาร ฯลฯ ดังนั้น เมื่อต้องมียุทธการค่าใช้จ่ายทรัพยากร สพส.จึงจำเป็นต้องตั้งคำถามในแง่ความคุ้มค่าว่า การสร้าง/ผลิตความรู้ที่มีความสำคัญอย่างไร ทำไปแล้วได้ใช้ประโยชน์อะไร หรือที่ขมวดข้อยู่ในประโยคเด็ดที่ว่า "ทำไมต้องความรู้/ปัญญาด้วยล่ะ"

และสพส.เราก็ต้องตอบคำถาม "ภาคี" ของสพส.ด้วยว่า เพราะเหตุใดการทำงานกับสพส.จึงยุ่งยากเช่นนี้ นับตั้งแต่ก่อนจะทำโครงการก็ต้องมาประชุมพัฒนาโครงการ ระหว่างทำโครงการก็ต้องมาประชุมพี่ช่วยน้อง แม้แต่เมื่อทำโครงการเสร็จสิ้นไปแล้ว ก็ยังต้องมาสรุป/ถอดบทเรียนกันอีก (ผู้เขียนเข้าใจว่า ภาคีหลายท่านอาจจะคิดในใจว่า ประชุมอะไรกันนักกันหนา)

เหตุผลที่จะยกมาสาธกในตอนต่อไปนี้สัก 3-4 ข้อจะเป็นคำตอบส่วนหนึ่งที่ว่า เพราะเหตุใดความรู้/ปัญญาจึงเป็นเชื้อเพลิงสำคัญในการขับเคลื่อนโครงการ ที่มาของเหตุผล 3-4 นี้ ผู้เขียนประมวลสรุปมาจากการจัดประชุมเวทีเสียดังกล่าวทางความคิดเมื่อวันที่ 26-28 มิถุนายน 2548 จ. พิษณุโลก (ต่อจากนี้จะอ้างถึงว่า "งานเสียดังกล่าว") เมื่อภาคีสื่อพื้นบ้านสื่อสารสู่ชุมชนแรกที่ได้ทำโครงการจนสำเร็จเรียบร้อยครบ 1 ปีแล้ว ทางสพส.ก็ได้จัดให้ภาคีมาทบทวนบทเรียนของภาคี เพื่อจะค้นหาคำตอบว่า "ความรู้/ปัญญาที่มีความสำคัญอย่างไรต่อการทำงานโครงการ"

บทสรุปความสำคัญของความรู้/ปัญญาต่อการทำโครงการมีดังนี้

ภาพที่ 3: ความสำคัญของความรู้/ปัญญาต่อการทำโครงการ

(1) ความรู้เป็นอาวุธพิเศษสำหรับแปลง "ปัญหา" ให้เป็นปัญญา

อันที่จริงในชีวิตประจำวัน เราคุ้นเคยกับอนุภาพง่ายๆของความรู้จนกระทั่งเราอาจมองผ่านเลยไป เราจำเป็นต้องใช้ความรู้ตั้งแต่ลืมตาขึ้นมาในยามเช้า ไปจนกระทั่งถึงยามปิดเปลือกตาในช่วงค่ำคืน ตัวอย่างง่ายๆเช่น ความรู้ที่ว่าจะต้องแปรงฟันอย่างไรจึงจะถูกวิธีมากที่สุด แก้ปัญหาความสกปรกในช่องปาก เป็นต้น

ในขณะที่ชีวิตของพวกเราทุกวันถูกรุมเร้าไปด้วยปัญหา แต่ทว่า "ความรู้/ปัญญา" จะช่วยเป็นอาวุธพิเศษที่ช่วยแปลงปัญหาเหล่านี้ให้เกิดเป็นปัญญาให้มากขึ้น ผู้เขียนจะขอยกตัวอย่างที่เก๋ไก๋ห่างไกลจากชีวิตประจำวันเสียหน่อย เพื่อกระตุ้นให้เกิดความตื่นตาตื่นใจ

ตัวอย่างเช่น เวลาที่เราอยากปลีกวิเวกออกไปจากชีวิตประจำวันด้วยการไปขึ้นเขาลงห้วยหรือไปเที่ยวป่า แต่ผู้อ่าน (โดยเฉพาะท่านผู้หญิง) อาจจะไม่กล้าไปเพราะกลัวสัตว์ตัวเล็กๆที่เรียกว่า "ทาก" ที่จะมาเล่นบทผีดูดเลือดของเรา แต่ทว่า นพ.กฤษฏา บานชื่น (2548) ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับ "ทาก" ที่ทำให้เราเกิดปัญญารู้ดังนี้

- นพ.กฤษฏาบอกว่า "ทากเป็นสัตว์โลกผู้น่ารัก" ประการแรกก็คือ เวลาทากดูดเลือดเรา เขาจะบรรจุคุณจนเราแทบไม่รู้ตัว หรืออาจจะเจ็บนิดเดียว หลังจากนั้น ก็จะปล่อยสารฤทธิ์ยาหาออกมาทำให้เราไม่เจ็บ

- ทากไม่กินมูมมาม เพราะการดูดเลือดแต่ละครั้งจะกินเพียงไม่เกินหนึ่งซีซี (น้อยกว่าเวลาไปบริจาคโลหิตตั้งเยอะ)

- ทากจะไม่นำเชื้อโรคร้ายใดมาสู่มนุษย์เลย ไม่ว่าจะเป็มาเลเรีย ไข้เลือดออก

- ทากเป็นสัตว์ที่ทนมลพิษไม่ได้เลย จึงไวต่อสิ่งระคายเคืองทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็ยาฆ่ายุง ดีดีที เรือยมาจนถึงยาสูบ ยาเส้น ยาแก้ปวด หรือแม้กระทั่งเชื้อจากที่อยู่ในมะนาว

ดังนั้น หากเจอทากก็เป็ตัวชี้วัดว่า บริเวณนั้นมีสิ่งแวดล้อมที่บริสุทธิ์มาก และด้วยความรู้ว่าทากแพ้สารมลพิษที่กล่าวมาแล้ว เราก็สามารถจะจัดการกับปัญหาทากได้อย่างง่ายดาย

จากตัวอย่างที่ยกมานี้ ฉันใดก็ฉันนั้น เมื่อเวลาที่ภาคีมาทำโครงการนั้น ก็เพราะเขาได้เห็นทั้งปัญหาของชุมชน รวมทั้ง ปัญหาของสื่อพื้นบ้านเองด้วย เช่น ถ้าชุมชนแถบนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จ.ลำพูน พบปัญหาของชุมชนว่า เด็กเยาวชนผู้ชายมีแนวโน้มจะหันไปหาอบายมุขหรือสิ่งมอมเมาต่างๆ หรือมักจะมึนสึ้ก้าวร้าวชอบใช้ความรุนแรง

ในส่วนปัญหาของสื่อพื้นบ้าน เช่น มวยไทยเอง ก็กลายเป็นกีฬาที่นำไปสู่การเล่นการพนันขั้นต่ออย่างมาก จนหมดคุณค่าของการเป็ศิลปะการต่อสู้พื้นบ้าน

จากการวิเคราะห์ทำความเข้าใจทั้งปัญหาของชุมชนและทำความเข้าใจทั้งปัญหาของสื่อพื้นบ้านเช่นมวยไทย เมื่อมีความรู้กระจ่างแจ้งแล้ว ภาคีโครงการฝึกเจิงและมวยไทยฯ จึงได้นำเอามวยไทยมาเป็สื่อกลางเพื่อแก้ไขปัญหของเยาวชน โดยให้เยาวชนหันมาฝึกฝนมวยไทย (บวกกับเจิง) อย่างถูกต้องวิธี เพื่อดึงตนเองออกจากอบายมุขหรือลดทอนนิสึ้ก้าวร้าวรุนแรง ดังเช่นที่เรามีความรู้จะสามารถจัดการกับตัวทากที่ได้เล่ามาข้างต้น

ด้วยเหตุนี้ ในเวทีเสียงส่งทางความคิดครั้งนี้ จึงให้ข้อสรุปว่า โครงการหรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ภาคีกลุ่มต่างๆ ได้ดำเนินการไปนั้นจึงเป็ประหนึ่ง "กุศโลบาย" ของการ "แปลงปัญหาให้เป็ปัญญา" ในท้ายที่สุด

(2) หากปราศจากความรู้ อาจแปลง "ปัญหา" ให้เป็ "ปัญหามากยิ่งขึ้น"

ในขณะที่ชีวิตมีปัญห และมนุษย์เราได้ใช้ความพยายามในการแก้ไขนั้น หากความพยายามนั้นมีส่วนผสมของปัญญา/ความรู้ไม่เต็มที ก็อาจจะเกิดผลตามมา 4 แบบแผนคือ

- **เอาปัญหานั้นไม่อยู่ คือแก้ปัญหานั้นไม่ได้** เหมือนกับเวลาเราเห็นปมเชือกที่พันกันยุ่งเหยิง" หากเราไม่มีความรู้เรื่องวิธีแก้เชือกแบบเงื่อนต่างๆ (เงื่อนตาย/เงื่อนกระตุก ฯลฯ) ก็จะแก้ปมเชือกไม่ได้ และอาจจะยุ่งแบบ "ลิงแก้แห" ก็เป็ได้

ตัวอย่างเช่น อ.สุวัฒน์จากโครงการกลองสะบัดไชย จ.ลำพูน เล่าให้ฟังว่า ก่อนที่จะมาทำโครงการกับสพส.นั้น อาจารย์เคยมีประสบการณ์การฝึกเยาวชนให้รู้จักใช้เวลาว่างด้วยการตีกลองมาแล้ว แต่วิธีทำงานของอาจารย์ก็คือ หาทุนมาซื้อกลองแล้วก็นัดเด็กให้ตีกลองเลย ผลปรากฏ

ว่าเด็กแรกเกิดที่หัดก็ยังคงกระตือรือร้นกันคืออยู่ แต่พอถึงรุ่นที่ 3 เด็กก็รู้จักแต่ตีกลองอย่างเดียว แต่ไม่มี ความรู้อย่างอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับกลองสะบัดไชยเลย และสามารถจะเลิกตีกลองเมื่อไหร่ก็ได้ที่พบสิ่งอื่น ๆ ที่น่าสนใจกว่า เป้าหมายที่จะให้เยาวชนรักและสืบสานสื่อพื้นบ้านของชุมชนเป็นอันดับวูบไป

- ที่หนักไปยิ่งกว่านั้นก็คือ แปลงให้ "ปัญหา" นั้นกลายเป็น "ปัญหาหนักมากไปกว่าเก่า" ตัวอย่างในชีวิตประจำวันก็เช่น เวลาเจ็บไข้ได้ป่วย หากเราไม่รู้สมุฏฐานของโรค แล้วไปหา ยา มากิน ก็อาจจะทำให้อาการทรุดหนักกว่าเดิม

กรณีตัวอย่างของสื่อพื้นบ้านก็เช่น เมื่อมีการรณรงค์ให้มีการรื้อฟื้นประเพณีของชุมชน จากการริเริ่มของหน่วยงานภายนอกเช่นราชการ เช่น โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งงานบุญพะเวอด งาน บุญพะเวอดเทศน์มหาชาตินี้จะต้องมีคนรับกัณฑ์เทศน์ 13 กัณฑ์ และต้องใช้แรงศรัทธาอาสาสมัคร แต่เมื่อราชการใช้การกะเกณฑ์ให้หนึ่งหมู่บ้านต้องรับไป 1 กัณฑ์เทศน์ ชาวบ้านก็เริ่มไม่พอใจ เริ่ม ขัดแย้งทะเลาะเบาะแว้งกัน เป็นต้น ทั้งนี้เพราะการดำเนินกิจกรรมอย่างขาดปัญญาซึ่งมีอยู่อย่าง คายคืนในการทำงานวัฒนธรรม

- **แก้ปัญหานึงได้ แต่ก็ไปสร้างอีกปัญหานึง** ตัวอย่างเช่นกรณีของการรักษาโรคบาง อย่างเช่นเป็นไข้ปวดศีรษะ หากเรากินยาแก้ปวดที่มีสารพาราเซตามอล แม้ว่าจะทำให้หายไข้ปวด ศีรษะ แต่สารพาราเซตามอลเหล่านั้นก็ก่อความระคายเคืองต่อกระเพาะอาหาร หากใช้เป็นประจำก็จะ สร้างปัญหาใหม่คือโรคกระเพาะอาหารขึ้นมา

- **แม้จะแก้ปัญหานี้ได้ แต่ก็ไม่ได้เกิดปัญญาว่าที่ทำได้นั้นเป็นเพราะอะไร** ทำให้ไม่สามารถที่จะ ทำซ้ำอีกได้ และจำเป็นต้องใช้กระบวนการแก้ปัญหาแบบ "ลองผิดลองถูก" อยู่ตลอดเวลา

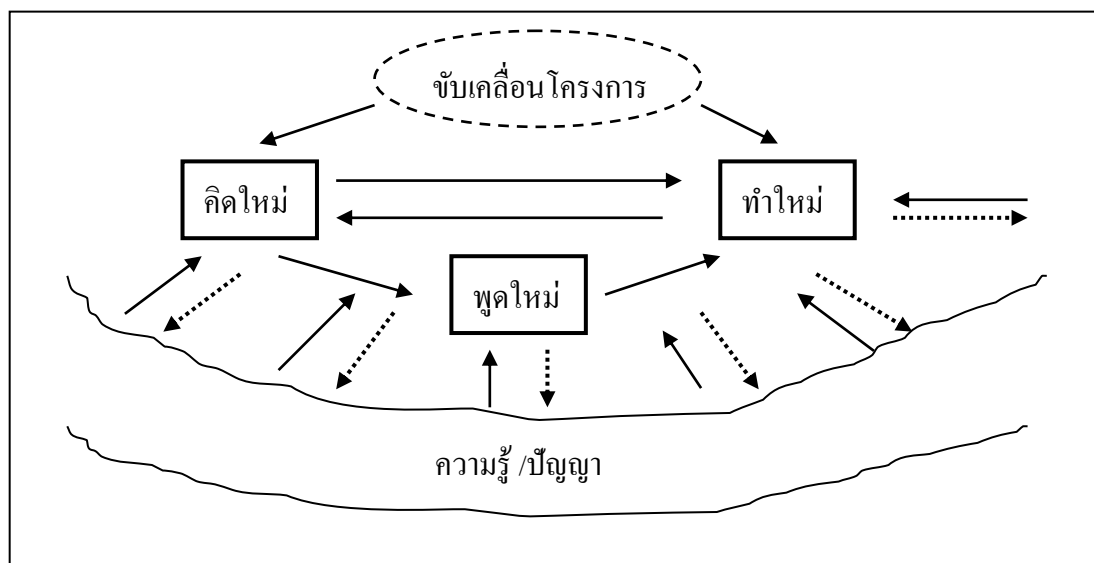
เพื่อหลีกเลี่ยงให้ห่างไกลจากแบบแผนทั้งสี่นี้ การลงทุนกระทำการใดๆ หรือการค้น คิดกิจกรรมใดๆ สฟส.จึงจะเปิดเทปซ้ำถามภาคืออยู่ตลอดเวลาว่า "ที่ไปที่ไปของกิจกรรมนี้คืออะไร ความเป็นมาของกิจกรรมนี้เป็นอย่างไร ทำไมต้องทำกิจกรรมแบบนี้/ไม่ทำแบบนั้น ทำกิจกรรมไป แล้วได้เรียนรู้อะไรบ้าง ฯลฯ"

(3) ความรู้/ปัญญาเป็นทั้ง "ปัจจัยนำเข้า" (Input) และเป็นทั้ง "ผลผลิต" (Output)

ผลจากการประชุมเวทีเสี้ยวส่งๆนี้ ช่วยให้ที่ประชุมได้ข้อสรุปร่วมกันคร่าวๆ ว่า มูลเหตุ เบื้องต้นของการทำกิจกรรม/โครงการที่เกี่ยวข้องกับสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุขภาวนั้น เกิดเนื่องมาจาก "ปัญหา" ต่างๆที่รุ่มล่อม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาในชุมชน ปัญหาของสื่อพื้นบ้าน หรือปัญหาด้านสุข ภาวะทั้ง 4 ด้าน (กาย/จิต/สังคม/จิตวิญญาณ) ในการแก้ไขปัญหาลำดับนี้ หากจะทำให้สำเร็จลุล่วงไป ได้ จำเป็นต้องใช้ "ความรู้/ปัญญา" เป็นปัจจัยนำเข้า (input) กล่าวคือต้องแก้ปัญหาย่างใช้ปัญญา จึง จะแก้ไขให้ลุล่วงได้

ในเวลาเดียวกัน เมื่อแก้ไขปัญหาได้สำเร็จแล้ว ก็จะได้ "ปัญญาเพิ่มพูน" ขึ้นมาเป็น "ผลลัพธ์" (output) อีกด้วย หรือที่อาจกล่าวอย่างเก๋ไก๋ว่า การทำโครงการพัฒนานั้นเป็นทั้งกระบวนการ "แปลงปัญหาให้เป็นปัญญา" และยังเป็น "กระบวนการสะสมต้นทุนทางปัญญา" อีกด้วย

ดังนั้น จังหวะของการทำโครงการ/กิจกรรม ที่จะต้องประกอบด้วยขั้นตอนของการคิดใหม่--พูดใหม่--ทำใหม่ จึงต้องอาศัยความรู้/ปัญญามาเป็นตัวผลักดันทั้งสิ้น

ภาพที่ 4: ความรู้/ปัญญาในทุกจังหวะของการขับเคลื่อน

ในการติดตามประเมินผลการทำโครงการนั้น นอกจากจะประเมินในมิติที่ว่า โครงการได้ช่วยแก้ไขปัญหของชุมชนและปัญหาของสื่อพื้นบ้านดังเช่นตัวอย่างโครงการฝึกเจิงและมวยไทยที่ได้ยกไปแล้ว หากวัดผลในเชิง "ปัจจัยนำเข้า" และ "ผลผลิต" ด้านปัญญา/ความรู้ที่เกิดขึ้น ถ้าในโครงการของเรา ปัจจัยนำเข้ากับผลผลิตด้านปัญญาความรู้ที่เกิดขึ้นนั้นมีค่าเท่ากัน คือเป็นการวิ่งผ่านโครงการเฉยๆ ไม่ได้เกิดเรียนรู้อะไรเพิ่มพูนขึ้นมา ก็แปลว่า กิจกรรมการทำโครงการนั้นทำได้แค่เสมอตัวหรือทุนหายกำไรหด (อย่าว่าแต่การมาทำโครงการเลย แม้แต่การมาเรียนหนังสือหรือการมาบวชเรียน ซึ่งเป็นรูปแบบกิจกรรมที่หวังทำกำไรด้านปัญญา เราก็ยังพบอยู่เสมอว่า "ยิ่งเรียน ยิ่งโง่ ยิ่งโง่ยิ่งโง่")

การประเมินผลในด้านปัญญา/ความรู้นี้เป็นจุดที่ทำให้สพส.พอจะใจชื้นขึ้นมาบ้างเมื่อได้ถามภาควิชาว่า การมาทำงานกับสพส.นั้นมีข้อคิดอย่างไรบ้าง และได้ยินคำตอบแบบนี้เช่น

ครูโรงเรียน: เคยทำโครงการของภาครัฐกับนักเรียน โรงเรียน วิธีทำมักเป็นแบบการเขียนโครงการเลยแบบว่าอยากได้อะไร ก็เขียนบขมา ไปทำมาแล้ว ได้อะไรก็เขียนส่งเป็น

อันเสร็จ... แต่ทำงานกับสพส.เป็นการให้ความรู้ก่อน จากนั้นค่อยทำโครงการ ทำเสร็จก็
ไม่ใช่ว่าเขียนส่งแล้วก็จบกัน แต่ยังมาเรียนรู้ร่วมกับคนอื่น และยังมีส่งต่อให้กับคน
อื่นๆอีก...

(จากเวทีเลี้ยงส่งทางความคิด)

(4) ความรู้ทำให้ "คนเรา" เปลี่ยนไป (ในทางที่ดี)

นพ.ประเวศ วะสี เคยเขียนเล่าไว้ในหนังสือชื่อ "ลึงตัวที่หนึ่งร้อย" ว่า แต่เดิมนั้น ลึงฝูง
หนึ่งมีวิถีกินมันเทศที่ขูดขึ้นมาจากราย โดยกินทั้งๆที่ยังมีทรายติดอยู่ และลึงทั้งหลายก็พยายาม
สะสมองค์ความรู้เรื่องวิถีกินมันเทศต่อเนื่องกันมาเรื่อยๆ จากลึงตัวหนึ่งแล้วก็ตัวที่สอง... จนกระทั่ง
มาถึงลึงตัวที่หนึ่งร้อย การค้นพบวิถีกินมัน โดยล้างทรายออกเสียก่อนก็เกิดขึ้น นับตั้งแต่ฝูงลึงนั้นก็
วัฒนธรรมการกินมันเทศที่เปลี่ยนไป

เรื่องเล่านี้มีแง่คิดว่า "ความรู้/ปัญญา" ทำให้เรามองโลก/ตีความโลก/เข้าใจโลก/รวมทั้ง
จัดการกับโลกแวดล้อมอย่างเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทั้งๆที่ความจริงแล้ว โลกนั้นยังเป็นโลกใบเก่า
หากแต่เราต่างหากที่เปลี่ยนแปลงไป

คุณครูอรพินทร์ ภาติจากโครงการ "ของเล่นพื้นบ้าน หนองหล่ม" จ.ลำพูน และอ.เรณู จาก
โครงการร้านกโตไทยใหญ่ อ.ฝาง เคยกล่าวไว้เมื่อลงไปร่วมงานของเล่นพื้นบ้านที่บ้านหนองหล่ม
หลังจากได้ฟังการวิเคราะห์คุณลักษณะ รูปแบบ/คุณค่า บทบาทหน้าที่ของของเล่นพื้นบ้านแล้ว ทั้ง
สองท่านก็หันไปมองของเล่นพื้นบ้าน เช่น ไม้โก่งกวางที่ท่านเคยเล่น/เคยเห็นมาตั้งแต่เล็กๆ แต่วันนี้
ภาพของเล่นที่คุณครูทั้งสองท่านเห็นนั้น ได้เปลี่ยนไป

อ.เรณูและคุณครูอรพินทร์กล่าวสรุปอย่างชัดเจนว่า "ของเล่นมันก็เหมือนเก้าอี้นั่นแหละ มี
แต่สายตาเราเท่านั้นที่เปลี่ยนไป"

เราลองมาฟังทัศนะของภาติของสพส.เช่น คุณบุญสม ภาติจากโครงการ "เพลงโคราช โอ้
โออย่าโมให้มา" กล่าวในงานเวทีเลี้ยงส่งฯ ว่า

"ผมรู้สึกว่าคุณครูเปลี่ยนไป ได้เรียนรู้ขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง ได้ความรู้ ที่ไม่เคยกล้าทำก็กล้า
ทำ สามารถเข้ากับสังคมทุกชนชั้นด้วยความมั่นใจ แต่ก่อนอาย ความรู้ไม่มี เคี้ยวนี้รู้สึก
มั่นใจ เป็นสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตของผม"

ข้อความนี้ตอกย้ำภาษิตเก่าที่ว่า "ความรู้ทำให้ห้องอาจ" โดยแท้

(5) ความรู้/ปัญญานำไปสู่ความยั่งยืนของสื่อพื้นบ้านและสุขภาพของชุมชน

การทำกิจกรรมทั้งหลายนั้น อาจจะมีแรงผลักดันมาจาก 2 ทาง ทางแรกเป็น แรงผลักดัน
จากภายนอกแบบไม่มีที่มาที่ไป อีกทางหนึ่งเป็น แรงผลักดันที่เกิดจากความกระจำแจ้งในใจตัวเอง

ตัวอย่างเช่น การออกกำลังกาย หากเราถูกบีบบังคับจากภายนอกให้ไปออกกำลังกายโดยไม่มี การคิดตั้งความรู้เกี่ยวกับการออกกำลังกาย เช่น ออกกำลังกายช่วยป้องกันโรคอะไรได้บ้าง ต้อง ออกมากน้อยแค่ไหน ออกกำลังกายด้วยวิธีการอะไรดี ฯลฯ แรงผลักดันจากภายนอกแบบไม่มีต้น สายปลายเหตุเช่นนี้ มักจะทำให้การทำกิจกรรมนั้นๆ มีอายุเพียงสั้นๆ ไม่ยืนยาว เพราะสายป่านความ เข้าใจไม่ยาวพอ ผู้เขียนเคยมีประสบการณ์ส่วนตัวในการเรียนโยคะว่า จากจำนวนคนเรียนนับร้อย คนเมื่อเริ่มต้น เนื่องจากเป็นกระแสความนิยมบ้าง หรือมีความเข้าใจเพียงว่าโยคะจะช่วยใหรูปร่างดี บ้าง เพียงเวลาผ่านไปได้ครึ่งปี บรรดาเมงแม่ที่บินเข้ามาเรียนโยคะก็เหลือเพียงแค่นับนิ้วมือทั้งสอง ข้างก็ยังไม่ถ้วน

แต่หากมีการคิดตั้งความรู้ประกอบไปกับการเดินแอโรบิก/โยคะด้วย เช่น ...การเดินออก กกำลังกายเป็นประจำช่วยป้องกันและลดอัตราการเกิดโรคร้ายแรงได้ถึง 7 ชนิด หรือออกกำลังกาย อย่างน้อยวันละ 30 นาทีให้ร่างกายรู้สึกเหนื่อย มีเหงื่อออก ทำได้อาทิตย์ละ 3 ครั้ง ก็พอจะช่วยให้ สุขภาพแข็งแรงและมีสุขภาพดี... ความรู้ที่ถูกคิดตั้งนี้จะเป็นเสมือนการตอกเสาเข็มที่ช่วยให้อาคาร แห่งการทำกิจกรรมนั้นมีความมั่นคงยั่งยืนมากขึ้น

ผู้เขียนอยากจะคาดเดาว่า บรรดาโครงการพัฒนาทั้งหลายที่มักจะกระห่มกระชวยอย่าง มากเมื่อออกสตาร์ท แล้วก็เริ่มแผ่วเมื่อดำเนินการไปได้ระยะหนึ่ง แล้วก็เจียบหายไปเมื่อจบ โครงการ หรือเมื่อหน่วยงานช่วยเหลือจากภายนอกถอนตัวออกไปนั้น น่าจะเป็นเพราะวิธีการทำโครงการนั้น เป็นเพียง "การปลูกกระต๊อบของกิจกรรม" แต่ไม่ได้วาง "เสาเข็มแห่งอาคารความรู้/ปัญญา" เอาไว้ เป็นฐานราก

รวมทั้งผู้เขียนอยากจะคาดเดาต่อไปอีกว่า การสูญสลายของบรรดาสื่อพื้นบ้านทั้งหลายก็ น่าจะเนื่องมาจากการล่มสลายของเสาเข็มแห่งปัญญาเรื่องสื่อพื้นบ้านนี้เอง ดังนั้น หากเราต้องการ จะปฏิสังขรณ์สื่อพื้นบ้านขึ้นมาช่วยงานสุขภาพของชุมชนกันแล้ว เราก็คงต้องหล่อเสาคอนกรีต เสริมใยเหล็กองค์ความรู้เรื่องสื่อพื้นบ้านกันขึ้นมาใหม่

เช่นเดียวกับ "ความรู้เกี่ยวกับชุมชนที่ตัวเองอาศัยอยู่" เด็กๆ ในชุมชนแทบจะไม่มีใครรู้ แล้วว่าทำไมหมู่บ้านของตนเองจึงชื่อ "บ้านทุ่งเต้" "ต้นเต้คือต้นอะไร..." และเมื่อ "ความรู้/รู้จักเป็น บันไดขั้นแรกของการรัก/ความผูกพัน" เมื่อยังไม่ได้ก้าวขึ้นสู่บันไดขั้นแรก เรื่องสำนึกรักบ้านเกิด ก็ไม่ต้องพูดถึง นี่คือข้อสรุปที่ว่า "หากไม่รู้จักก็จะรักได้ยาก"

โดยปกติแล้ว การทำงานหรือการทำกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการริเริ่มหรือหนุน ช่วยจากภายนอก เช่น โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (ที่ได้รับการสนับสนุนจากสสส.อีกทอด หนึ่ง) จำเป็นต้องมีจุดสิ้นสุดโครงการ ณ ช่วงเวลาหนึ่ง แต่ทว่าในช่วงระยะแห่งการเข้ามาเคียงบ่า เคียงไหล่กันระหว่างภาคีกับสพส.นั้น สพส.ได้ใช้กลยุทธ์ "เดินสองขา" ควบคู่ไปตลอด คือทั้ง เคลื่อนความคิดทั้งทำกิจกรรม หรืออาจกล่าวได้ว่า ทั้ง "ทำกิจกรรม" และทั้ง "พัฒนา/สร้าง/ผลิต/ใช้

ความรู้-ปัญญา" ไปพร้อมๆกัน

ดังนั้น เอกลักษณะเด่นของวิธีการทำงานแบบ "เดินสองขา" นั่นก็คือ แม้ว่ากิจกรรมที่ภาคีเหล่านี้ทำ (ร่วมกับสพส.) จะสิ้นสุดลงแล้ว แต่ทว่าในแง่ความรู้ความเข้าใจและปัญญา ของผู้ทำกิจกรรมหาได้หมดไปพร้อมกับตัวโครงการไม่ และความรู้-ปัญญาที่ติดตัวไปดังกล่าวจะช่วยทำให้ภาคีสามารถสานต่อการทำงานเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้านเพื่อสุขภาวะในอนาคตต่อไปได้เอง เพราะความรู้-ปัญญาดังกล่าวเปรียบเสมือนความสามารถที่ทำให้มนุษย์ที่เคยเป็นเด็กๆ และต้องก๊อปปี้ความสามารถถูกขืนมาตั้งไข่และเดินต่อไปได้ด้วยลำแข้งลำขาของตัวเอง ความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวคนทำโครงการจึงเป็นตัวบ่งชี้ความยั่งยืนของสื่อพื้นบ้านและสุขภาวะของคนในชุมชนได้อย่างหนึ่ง ดังคำกล่าวยืนยันของคุณสมรรถ ภาคีจากโครงการ “ผ้าทอต่อจากแม่” ที่ว่า

... ข้อดีของโครงการนี้คือทำให้เกิดความรักและรู้ตัวเอง รู้จักเพื่อน สามารถทำให้ดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้ หลังจากนั้นโครงการผ้าทอต่อจากแม่จะยังอยู่แม้โครงการจะจบ แต่ผ้าทอต่อจากแม่จะยังอยู่ หลังจากนั้นอาจจะเป็นโครงการสอนลูกต่อๆไป ผ่าทอบอกเพื่อนๆ ว่าสิ่งที่มีประโยชน์จริงๆคือ จิตวิญญาณในการทำงาน”...

(จากเวทีเลี้ยงส่งฯ)

นอกจากนั้น เนื่องจากความรู้มีคุณสมบัติพิเศษประการหนึ่งคือ สามารถขยายตัวเองออกไปได้ และไม่สิ้นสุดแม้จะใช้ไปแล้ว เปรียบเสมือนแสงเทียนที่เมื่อจุดต่อไปให้เทียนเล่มใหม่ แสงเทียนจากเล่มเดิมก็ยังคงสว่างอยู่ ดังนั้นความรู้จึงมีคุณสมบัติที่ยั่งยืนในตัวเองอยู่แล้ว

(6) ต้องรู้ทั้ง "ข้อเด่น" และ "ข้อจำกัด" ของความรู้

จากที่กล่าวมาตั้งแต่ต้นนั้น ผู้เขียนได้โน้มน้าวให้ผู้อ่านมองเห็นความสำคัญของความรู้/ปัญญาต่อการทำกิจกรรมทุกประเภท ซึ่งเราอาจจะสรุปได้ว่า ความรู้นั้นเป็นเส้นแบ่งระหว่างความสำเร็จกับความล้มเหลว และความรู้บางอย่างอาจจะมีสำคัญถึงขนาดเป็นเส้นคั่นระหว่างความเป็นกับความตายเลยทีเดียว ตัวอย่างเช่น เด็กหญิงชาวอเมริกันที่มีความรู้เรื่องคลื่นสึนามิจากวิชาภูมิศาสตร์ในชั้นเรียน เธอได้สังเกตปรากฏการณ์ที่ชายหาดเกาะบาห์ลีและรู้ว่าคลื่นยักษ์กำลังมา เธอได้นำความรู้ดังกล่าวไปบอกครอบครัวและคนอื่นๆ ทำให้มีผู้รอดชีวิตจากข่าวกวของเธอนับร้อยกว่าคน

อย่างไรก็ตาม ความรู้ก็เหมือนสรรพสิ่งทั้งหลายในสากลโลก กล่าวคือ มีทั้งด้านที่เป็น "คุณูปการ" (contribution) และด้านที่เป็น "ข้อจำกัด" (Limit) การมีความรู้ที่แท้จริงจึงต้องล่วงรู้ระดับที่ว่า "ความรู้นั้นใช้ทำอะไรได้บ้าง" และที่สำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือ "ความรู้นั้นใช้ทำอะไรไม่ได้บ้าง" ความรู้เกี่ยวกับ "สื่อพื้นบ้าน" ก็ต้องเป็นไปในลักษณะการเดียวกัน

ตัวอย่างที่น่าประทับใจคือ ความรู้จากหมอเหยาของภาคีในโครงการ "สืบสารพิธิเฮยา" ซึ่งเป็นพิธีกรรมสำหรับการรักษาโรคของชาวผู้ไท เริ่มต้นหมอเหยาจะตรวจดูก่อนว่า โรคที่เป็นนั้น เป็นโรคที่มีตัวเชื้อโรคหรือไม่ หากมีก็ต้องไปรักษากับหมอสมัยใหม่ เพราะหมอเหยาจะรักษาไม่ได้ เป็นต้น

2. ความรู้สพส. มาจากที่ไหนบ้าง

ในการตอบคำถามว่า "ความรู้ที่สร้าง/ใช้/ไหลเวียน" อยู่ในสพส.นั้นมีที่มาจากที่ไหนบ้างนั้น ผู้เขียนจะพิจารณาใน 2 แง่มุม คือ

(2.1) ทิศทางที่มาของความรู้

(2.2) แหล่งกำเนิด/บ่อเกิดของความรู้

(2.1) ทิศทางที่มาของความรู้

สพส.มีข้อตกลงกันว่า ทิศทางที่มาของความรู้ของสพส.นั้นจะเป็นระบบ "รอบทิศทาง" คือหนึ่ง มีทั้งความรู้ที่มาจากหนังสือ/ตำรับตำรา/ทฤษฎีวิชาการ/ซึ่งเป็นความรู้จากข้างบน และมีวิธีการถ่ายทอดแบบบนลงล่าง (top-down flow) เช่น ผ่านรูปแบบการฝึกอบรม

และสอง เป็นความรู้ที่ไหลพุ่งขึ้นมาจากข้างล่าง (bottom-up flow) เช่นความรู้ที่มาจากประสบการณ์จริงของภาคีที่ทำงาน รูปแบบที่ใช้เก็บความรู้แบบนี้ก็มีอย่างหลากหลาย เช่น การติดตามงานโครงการ การร่วมกิจกรรมต่างๆของภาคี หรือการร่วมประชุม

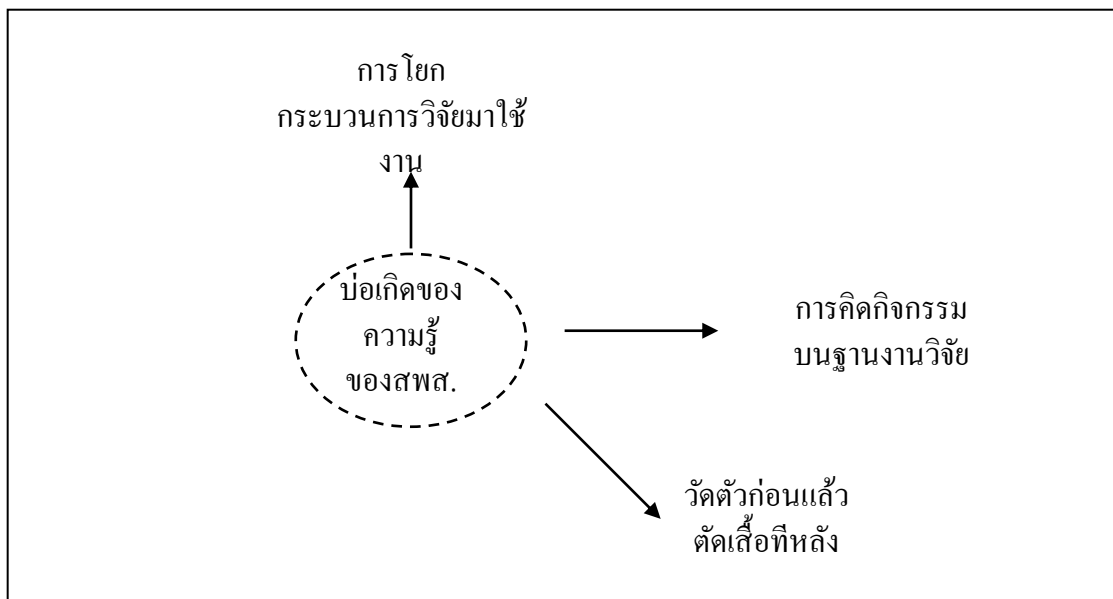
และท้ายที่สุด เป็นความรู้ที่มาจากข้างเคียงกัน คือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์กัน ระหว่างภาคีกันเอง เช่น โครงการประเภทสอนให้เด็ก/เยาวชนรู้จักศิลปะการต่อสู้ รุ่นพี่ก็เริ่มก่อนคือ โครงการชิละ (จากภาคใต้) และเมื่อชุมชนปกาอะญอสนใจจะทำโครงการ "ดาบสร้างคน" ซึ่งมีลักษณะเดียวกัน ภาคีโครงการดาบสร้างคนก็จะมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับโครงการชิละ เป็นต้น

ผู้เขียนมีทัศนะส่วนตัวว่า หน่วยงาน/องค์กรที่ทำงานพัฒนานั้นควรที่จะเปิดระบบการไหลเข้าของความรู้-ปัญญาให้รอบทิศทางเพื่อเพิ่มพลังวิถุณของความรู้ โดยส่วนใหญ่ความรู้ที่มักจะถูกปฏิเสธจากหน่วยงานภาคปฏิบัติการ มักจะเป็นความรู้จากหลักการ/ทฤษฎี/หนังสือตำรา แต่ทว่า สำหรับสพส.แล้ว สัดส่วนของความรู้ประเภทนี้มีจำนวนไม่น้อย ไม่ว่าจะเป็นความรู้เรื่องการวิเคราะห์คุณลักษณะ (Attribute Analysis) ความรู้เรื่องหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านต่อชุมชน ความรู้เรื่องกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเพื่อการสืบทอด (Cultural Production & Reproduction) ล้วนเป็นความรู้ที่มาจากทฤษฎีวิชาการทั้งสิ้น (อันอาจจะเนื่องจากคณะกรรมการของสพส.มีสัดส่วนของอาจารย์นักวิชาการอยู่กึ่งหนึ่ง)

ผู้เขียนคิดว่า เราน่าจะก้าวข้ามไปให้พ้นกับการเกี่ยวงอนเรื่องทิศทางที่มาของความรู้กันแล้ว แต่เราน่าจะตั้งคำถามกันใหม่เกี่ยวกับ "วิธีการเข้ามาของความรู้จากทฤษฎี" ว่าเป็นความรู้ (วิชาการ) แบบไหน เข้ามาช่วงจังหวะใด เข้ามาใช้ในภารกิจอะไร เข้ามาแบบเคียงบ่าเคียงไหล่หรือเข้ามาแบบข่มกัน ฯลฯ โดยมีหลักการพื้นฐานที่เป็นเสาหลักสำคัญว่า "ไม่ว่าจะเป็นความรู้จากทศใด ล้วนมีคุณค่าต่อการทำงานอย่างเสมอภาคกัน ไม่มีการรังเกียจเพียงชั้นที่ความรู้จากทศต่างๆ"

(2.2) แหล่งกำเนิด/บ่อเกิดของความรู้

ในประเด็นเรื่องบ่อเกิดของความรู้ของสพส. นั้นจะมีดังนี้

ภาพที่ 5: บ่อเกิดของความรู้ของสพส.

(1) การโยกกระบวนกรวิจัยมาใช้งาน

ความรู้ที่ผลิต/สร้าง/ใช้อยู่ในสพส. แบ่งได้เป็น 2 หมวดหมู่ใหญ่ๆ คือ **ความรู้ที่เป็นส่วนของเนื้อหา (substance/content)** เช่นความรู้เกี่ยวกับสื่อพื้นบ้าน/การสร้างเสริมสุขภาพ การทำโครงการพัฒนา ฯลฯ และ**ความรู้ส่วนที่เป็นกระบวนการ**

ในขณะที่ความรู้ส่วนที่เป็นเนื้อหานั้น มีจุดเริ่มต้นมาจากแนวคิด/ทฤษฎีแล้วมาประสานเข้ากับ "ของจริง" ในสนามและภาคปฏิบัติ ส่วนความรู้ที่เป็น "กระบวนการ" (process) นั้นพบว่ากำเนิดที่มาของกระบวนการทำงานของสพส. นั้นได้ถ่ายโอนมาจากวิธีการชนิดหนึ่งในงวิชาการ คือ "กระบวนการและวิธีการวิจัย"

ในทัศนะทางวิชาการ การวิจัยเป็นกระบวนการแสวงหาความจริงแบบหนึ่งที่มีขั้นตอนและวิธีการที่แน่นอน/เป็นระบบ กล่าวคือ เริ่มต้นจากการทำความเข้าใจกับปัญหา/โจทย์การ

วิจัยให้ชัดเจน มีแนวคิดที่จะใช้ส่งคู่มือหา มีวิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์ในการไปเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อมาใช้ตอบปัญหา... เป็นที่ยอมรับกันระดับหนึ่งในแวดวงวิชาการว่า วิธีการวิจัยนั้นเป็นวิธีการแสวงหาความรู้ที่จะช่วยให้ผู้ค้นหาได้เข้าใจใกล้กับความเป็นจริงมากที่สุด

ด้วยคุณสมบัติดีเด่นดังกล่าวของกระบวนการวิจัย สพส.จึงโยกกระบวนการวิจัยมาใช้เป็นกระบวนการท่าหลักในการทำงานพัฒนากับภาคี

(2) การคิดกิจกรรมบนฐานงานวิจัย

เมื่อเจาะลึกเข้าไปในวิธีการวิจัยเอง การวิจัยนั้นจะมีอยู่หลายประเภท เช่น การวิจัยบริสุทธิ์ที่มีเป้าหมายเพื่อแสวงหาความรู้แบบรากฐานเพื่อการเข้าใจความเป็นจริงอย่างเห็นแจ้งแทงตลอด แต่ทว่างานวิจัยที่ สพส. ได้นำมาใช้เป็นกระบวนการท่าพื้นฐานในการทำงานนั้น เป็นประเภทการวิจัยที่เรียกว่า "การวิจัยเชิงปฏิบัติการ" (Action Research) ซึ่งเป็นการวิจัยที่มีเป้าหมายเพื่อการเข้าใจสภาพความเป็นจริง หลังจากเข้าใจแล้ว ก็มุ่งหมายต่อไปว่าจะเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นจริงนั้นด้วย

หากเราแยกตัวแปรการวิจัยเชิงปฏิบัติการออกเป็น 2 ร้าง คือส่วนที่เป็น "การวิจัย" (research) และส่วนที่เป็น "การปฏิบัติการ" (action) เราจะพบว่า มี 4 แบบแผนระหว่างตัวแปรทั้งสองนี้ คือ

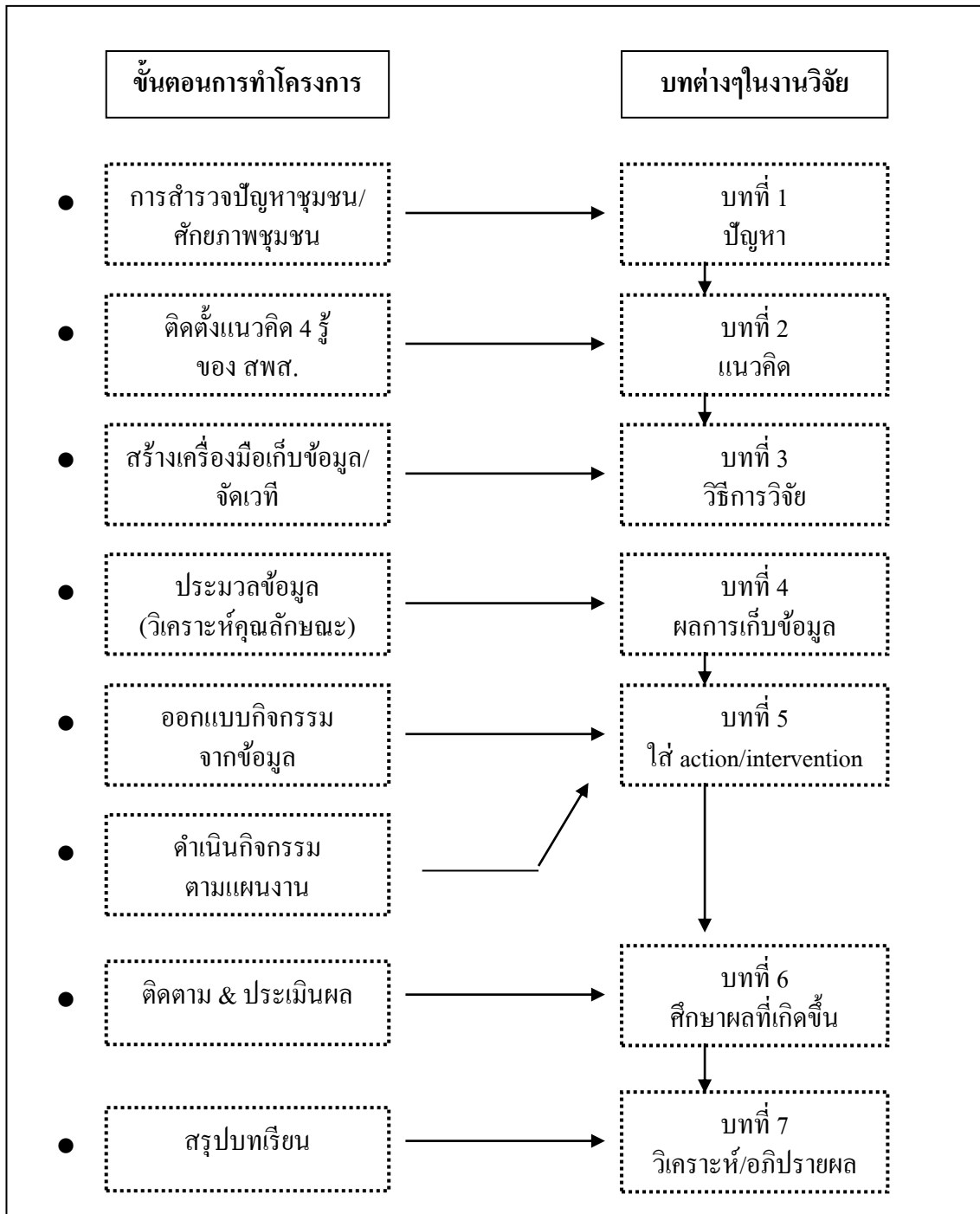
1. มีแต่วิจัย แต่ไม่มีการปฏิบัติการ เช่น งานวิจัยประเภทวิทยานิพนธ์ของนักศึกษา ระดับปริญญาโทที่วางเป้าหมายเพียงเพื่อเข้าใจสภาพความเป็นจริง

2. มีการปฏิบัติการแต่ไม่ได้วิจัย อันได้แก่ การทำงานโครงการพัฒนาของนักพัฒนาที่มีแต่การลงมือทำกิจกรรม แต่มิได้วิเคราะห์ว่าเพราะเหตุใดจึงทำเช่นนั้น ไม่ทำเช่นนั้น

3. มีทั้งการวิจัยและมีทั้งการปฏิบัติการ แต่ไม่เชื่อมโยงกัน กล่าวคือมีการวิจัยทั้งสภาพความเป็นจริง และมีทั้งการลงมือปฏิบัติการ แต่ทั้ง 2 ส่วนต่างดำเนินการไปอย่างเป็นเส้นขนาน ไม่มีถนนตัดเชื่อมโยงระหว่างทั้งสองส่วน เสมือนมีการตบมือทั้งข้างขวาและข้างซ้าย แต่ไม่เคยนัดพบมาตบให้ตรงกันเสียที

4. มีทั้งการวิจัยและการปฏิบัติการที่เชื่อมโยงกัน โดยการออกแบบกิจกรรมภาคปฏิบัติขึ้นหลังจากที่ได้มีการวิจัยสภาพความเป็นจริงมาแล้ว ที่เรียกว่า "Action based on research" หรือที่อาจเข้าใจกันอย่างง่าย ๆ ว่า "วัดตัวเสียก่อน แล้วจึงตัดเสื้อ" จะทำให้ได้เสื้อที่เหมาะสมกับตัว

ฉะนั้น หากเราลองเอาแผนที่ขั้นตอนการทำงานของ สพส. มาวางทาบกับรายงานการวิจัยที่ประกอบด้วยบทต่างๆ ไล่เรียงไปตามลำดับ ก็จะพบว่ามีความสอดคล้องกันดังนี้

ภาพที่ 6: เส้นทางการดำเนินงานระหว่างกระบวนการวิจัยกับกระบวนการทำงานของสพส.

(3) คุณประโยชน์ของกลยุทธ์ "วัดตัวก่อน จึงค่อยตัดเสื้อ"

การสำรวจและวิเคราะห์ "ธรรมชาติ" ของสิ่งที่เราจะทำงานด้วยไม่ว่าจะเป็น "สภาพการณ์ของชุมชน" "สภาพการณ์ของสื่อพื้นบ้าน" "ปัญหาด้านสุขภาวะด้านต่างๆของคนกลุ่มต่างๆในชุมชน" ฯลฯ ให้กระจ่างแจ้งเสียก่อน แล้วจึงค่อยคิดกิจกรรมที่ออกแบบมาให้สอดคล้องกับ

สภาพความเป็นจริง การดำเนินการดังกล่าวมีคุณประโยชน์หลายอย่าง เช่น

- **เป็นวัคซีนป้องกันโรค "กิจกรรมลูกกำพร้า"** ในการทำกิจกรรมพัฒนาจำนวนมาก ผู้ทำกิจกรรมที่ขาดแนวคิด/ความเข้าใจทั้งด้านแนวคิดเรื่องกระบวนการทำงานพัฒนาและขาด ข้อมูล/ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพชุมชน/สื่อพื้นบ้าน อันเปรียบเสมือนการไม่รู้จักเนื้อดิน เมื่อจะเลือก ต้นไม้มาลงปลูก ก็อาจจะใช้วิธีสุ่มเสี่ยงด้วยการเลือกหยิบจับทำกิจกรรมโดยไม่รู้ต้นสายปลายเหตุ หรือลอกเลียนกิจกรรมมาจากคนอื่น เช่น เมื่อเห็นโครงการอื่น ๆ มีการจัดเวทีเสวนา โครงการของเราก็ตัดบ้าง เห็นโครงการอื่นมี "การแลกเปลี่ยนผลงาน" โครงการของเราก็อเอาอย่างบ้าง เป็นต้น ผู้เขียนเรียกวิธีทำกิจกรรมแบบนี้ว่าเป็น "กิจกรรมลูกกำพร้า" เพราะไม่รู้ตัว "พ่อแม่" ที่เป็นแนวคิดนั้นอยู่ที่ไหน

- **เป็นยาฆ่าเชื้อ "กิจกรรมสำเร็จรูป/สามัญประจำบ้าน"** ในงานประชุมติดตั้งความรู้ ให้แก่นักวิชาการวัฒนธรรม (นวธ.) กระทรวงวัฒนธรรม เมื่อวันที่ 19-20 กันยายน 2548 ที่อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี มีนักวิชาการวัฒนธรรมที่ผ่านการทำโครงการพัฒนาวัฒนธรรมได้เล่ากระบวนการเขียนและทำโครงการซึ่งผู้เขียนเข้าใจว่าเป็นแบบฉบับส่วนใหญ่ของการเขียนโครงการดังนี้คือ

เริ่มเปิดฉากด้วยปัญหาหรือคุณงามความดีของสื่อพื้นบ้าน จากนั้นก็เดินตัดลัดทุ่งเข้าสู่การตั้งวัตถุประสงค์ซึ่งอาจจะเป็นการรื้อฟื้นหรืออนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านก็แล้วแต่

และเมื่อมาถึงขั้นตอนการทำกิจกรรม นวธ.ที่เป็นวิทยากรก็เล่าประสบการณ์ของตัวเองว่า จะเปิดสมุดเมนูกิจกรรมสำเร็จรูปที่มีวางจำหน่ายแบบยาสามัญประจำบ้าน คือการเตรียมแผนงาน/การจัดประชุม/การจัดอบรม/การศึกษาดูงาน/การสรุปประเมินผล (ถ้าไม่ลืม) ซึ่งวิธีการเขียน/คิดกิจกรรมในโครงการแบบสูตรสำเร็จเช่นนี้จะมีลักษณะร้อยเนื้อทำนองเดียว ซึ่งดูแล้วน่าแปลกใจอย่างยิ่ง เพราะไม่ว่าชุมชน/สื่อพื้นบ้านนั้นจะเจ็บป่วยด้วยโรคอะไร แต่ยากิจกรรมที่มารักษานั้นจะเป็นยาครอบจักรวาลชุดเดียวกัน วิธีการคิดกิจกรรมเช่นนี้ไม่ใช่แนวทางการทำงานของ สพส.

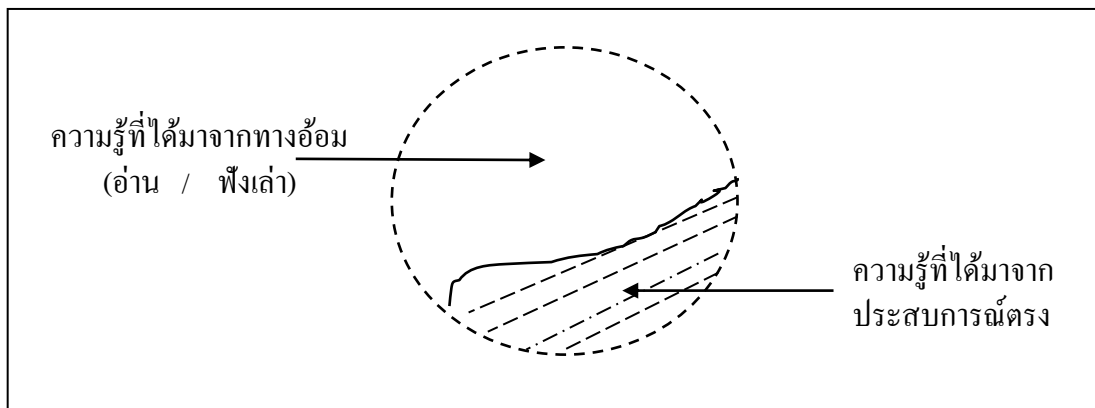
- **เป็นยาป้องกันโรคคิด/กับทำแตกแยก** ในกรณีที่ความสัมพันธ์ระหว่าง "การวิจัย" กับ "การปฏิบัติการ" ตกฟากอยู่ในแบบแผนที่ 3 คือต่างเป็นเส้นขนานไม่เชื่อมโยงกันก็จะส่งผลให้การวิเคราะห์สภาพความเป็นจริงไปทางหนึ่ง การทำกิจกรรมไปอีกทางหนึ่ง

ตัวอย่างที่มักจะเกิดขึ้นในโครงการของ สพส. ก็คือ วิธีการเขียนโครงการรอบแรกๆ ของภาคี ตัวอย่างเช่น โครงการ "คนตรีปกากะญอ" ที่จ.แม่ฮ่องสอน ในขณะที่ชุมชนมีปัญหาเรื่องจิตวิญญาณแตกสลายเพราะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนถูกแยกออกไปจากชุมชน และเครื่องดนตรีเช่นเตหน่านั้นเป็นคนตรีที่สามารถเข้าถึงจิตวิญญาณได้ แต่ครั้งเมื่อลงมือค้นคิดกิจกรรม ภาคีก็กลับเน้นการนำเอาเครื่องดนตรีสมัยใหม่เข้ามาผสม และมุ่งแพร่ขยายดนตรีเตหน่าออกไปในวงกว้างดังที่

ผู้เขียนสรุปว่า ในขณะที่ชุมชนเป็นโรคทางลึก แต่กิจกรรมที่ทำนั้นเป็นยาใช้รักษาโรควงกว้างมากกว่า

- เป็นยาบำรุงกำลัง "การทำงานบนฐานความเป็นจริง" เท่านั้น เนื่องจากเส้นทางการได้ความรู้ของคนเรามีทิศทางที่หลากหลาย และถนนสายหลักที่เราได้ความรู้มักเป็น "ถนนสายบายพาส" (bypass) คือเราได้ความรู้จากการอ่านหนังสือ/การฟังคนอื่นเล่า/ซึ่งเป็นวิธีการให้ความรู้แบบทางอ้อม (indirect) และอีกทิศทางหนึ่งคือการได้ความรู้แบบสายตรง (direct) ซึ่งเป็นวิธีการที่เราได้สัมผัสกับตัวความรู้ด้วยตัวเอง

ลองถามตัวเองสิว่า "ความรู้ที่ว่าไฟนั้นร้อน ที่ใครมีรักที่นั่นมีทุกข์ ฯลฯ" นั้น เราได้ความรู้นั้นมาอย่างไร โดยหลักการทั่วไปแล้ว มนุษย์เราจะใช้เส้นทางสายบายพาสในการได้ความรู้มากกว่าเส้นตัดตรง

ภาพที่ 7: เส้นทางแห่งการได้มาซึ่งความรู้

ตัวอย่างเช่น เมื่อนักพัฒนาอ่านหนังสือที่ว่าด้วยแนวคิดที่ว่า "ชุมชนนั้นเข้มแข็ง/ชุมชนนั้นมีภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่" ความรู้แบบทางอ้อมนั้นเป็นข้อสรุปแบบทั่วไป แต่ทว่าเมื่อเราเริ่มต้นทำงานกับชุมชนแห่งหนึ่ง เราต้องไม่เอา "แนวคิด/ข้อสรุปแบบทั่วไป" นั้นมาครอบลงไปบนความเป็นจริงนั้น ก็คือต้องไม่รีบด่วนสรุปว่า "ชุมชนของเรานั้นเข้มแข็งและเต็มไปด้วยภูมิปัญญา" หากทว่า เราจะต้อง "วัดตัวชุมชนของเราเสียก่อน" ว่าแข็งแรงไหน มีภูมิปัญญาเหลืออยู่เท่าไร

กล่าวคือ ต้องเอา "ความเป็นจริงวางไว้ข้างหน้า" เอา "แนวคิด/ทฤษฎีวางไว้ข้างๆ"

และเมื่อเราวัดสภาพความเป็นจริงทั้งสภาวะของชุมชนและของสื่อพื้นบ้าน เราก็คพบว่า "ความเป็นจริงนั้นมีหลากหลายเสียจนเราไม่สามารถจะอัดลงไปได้เหมือนกันได้หมด" ตัวอย่างที่สพส.ได้พบมาก็เช่น ในช่วงเวลาของการพัฒนาโครงการของภาคีภาคใต้รุ่นที่ 5 2 โครงการ คือ

โครงการตีโพน จ.พัทลุง และโครงการโตะคริม จ.สงขลา

ในขณะที่สถานภาพของสื่อพื้นบ้านเช่นตีโพนนั้นเป็นสื่อที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย แต่มักจะเพี้ยนออกไปในทางประชันชันแข่งขันกันเพื่อธุรกิจและการพนัน ดังนั้น การตั้งโจทย์คำถามของโครงการตีโพนจึงเป็นว่า "จะอย่างไรจึงจะดึงสื่อพื้นบ้านตีโพนให้มาอยู่กับร่องกับรอยแบบโบราณได้"

แต่ทว่าสำหรับสื่อพื้นบ้านเช่นโตะคริมซึ่งมีลักษณะเป็นพิธีกรรมที่ใช้เข้าทรงเพื่อการเยียวยารักษาและแก้ปัญหาต่างๆของชุมชนนั้น กลับมีสถานภาพที่แตกต่างจากการตีโพน เพราะสื่อประเภทนี้กำลังเผชิญหน้ากับ "การล่มสลายสูญหายไป" (ขณะที่มาทำโครงการนั้นเป็นคณะสุดท้ายแล้ว) ดังนั้น โจทย์ของการทำโครงการโตะคริมจึงเป็นเรื่องการฟื้นฟูสื่อพื้นบ้านประเภทนี้

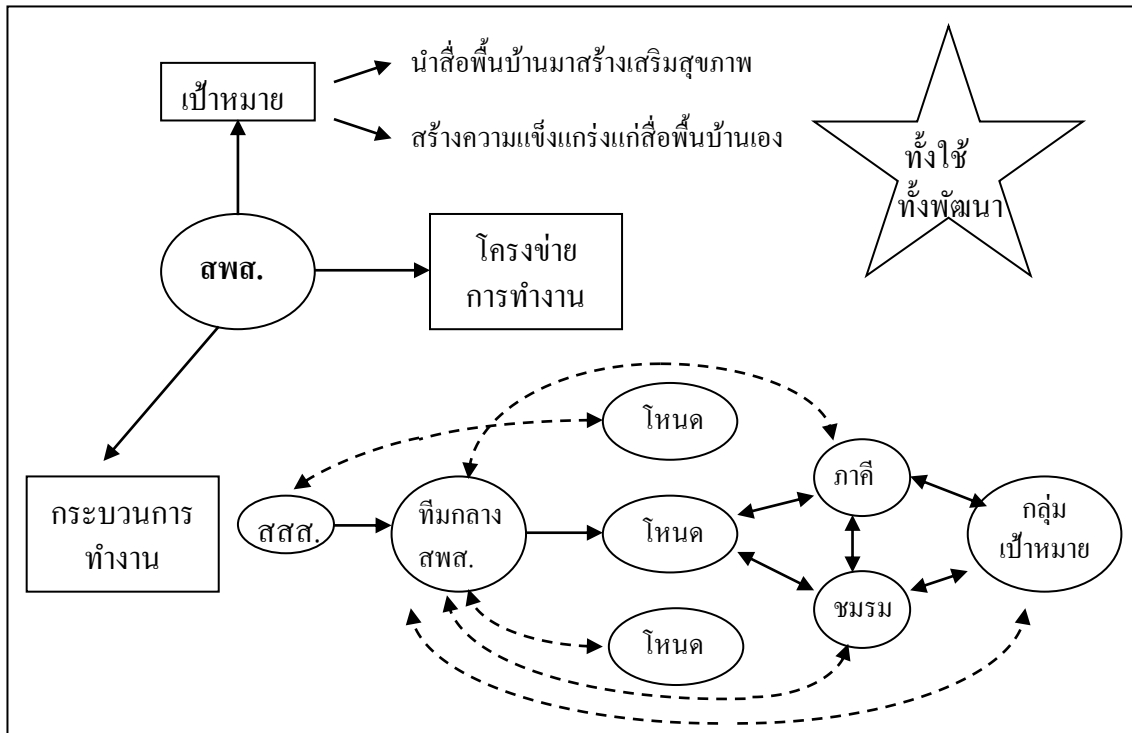
ดังนั้น เมื่อสื่อพื้นบ้านเป็นโรคคนละชนิด ผู้ทำโครงการก็ต้อง "ตรวจโรค" ของสื่อเสียก่อน แล้วจึงจะสามารถให้ยาได้ และ "โรคที่แตกต่างกัน ก็ต้องให้ยาที่แตกต่างกันด้วย"

3. แล้วความรู้ของสพส.จะไปที่ไหนบ้าง

หลังจากที่ได้มีขั้นตอนการสร้างและผลิตความรู้แล้ว ในขั้นตอนต่อไปก็คือขั้นตอนของการใช้ความรู้ ซึ่งมีคำถามว่า ความรู้ที่ผลิตขึ้นมาได้นั้นจะถูกนำไปใช้ที่ไหนบ้าง

สำหรับคำถามนี้ หากตอบแบบกำปั้นทุบดินก็ต้องตอบว่า ในขณะที่การสร้าง/ผลิตความรู้นั้นมีระบบรอบทิศทาง ในขั้นตอนของการใช้ความรู้ก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน คือการใช้ความรู้นั้นก็ไหลเวียนทั่วไปใน "หน่วยทุกหน่วย" ที่สพส.ข้องแวะอยู่ด้วย

เพื่อช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นรูปธรรม ผู้เขียนขอวาดภาพองค์ประกอบขององค์กรสพส. ซึ่งออกแบบมาเพื่อให้เกิดระบบการสร้างและการใช้ความรู้ด้วยระบบรอบทิศทาง ดังนี้

ภาพที่ 8: โครงข่ายการทำงานของสพส.

จากแผนภาพข้างต้นนี้ จะตอบย้าสิ่งที่ผู้เขียนได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า หากจะมีการคิดใหม่/ทำใหม่แล้ว ก็จำเป็นต้องมีการออกแบบกลุ่ม/หน่วยงาน/องค์กรแบบใหม่มารับ (Redesign organization)

ฉะนั้น ในแผนภาพนี้ สพส.ซึ่งเป็นโครงการหนึ่งที่ได้รับการสนับสนุนจากสสส.จึงได้ออกแบบให้มีส่วนที่สำคัญ 4 ส่วน คือ

(1) **ทีมกลางสพส.** ซึ่งทำหน้าที่ทั้งบริหารและทั้งประสานงานทั่วไป รวมทั้งการบริหาร/ประสานความรู้

(2) **ผู้ประสานงานภาค** (ที่เรียกว่า "โหนด") เนื่องจากภาคีสื่อพื้นบ้านนั้นมีลักษณะกระจายตัวอย่างหลากหลายอยู่ทั่วประเทศ ดังนั้น สพส.จึงสร้างกลไก "เชื่อมต่อ" ระหว่างทีมกลางกับภาคี/ชมรม ด้วยการมี "ผู้ประสานงานภาค" ทั้งนี้ เพื่อทำภารกิจทั้งการควานหา "ตัวจริงเสียงจริง" ในพื้นที่ และเป็นข้อต่อของการประสานงาน

(3) **ภาคี/ชมรม** สำหรับภาคีนั้นเป็นการทำงานของผู้ใหญ่ แต่เนื่องจากปัญหาหลักของสื่อพื้นบ้านคือการหลุดหายไปจากใจของเด็ก/เยาวชน ดังนั้น สพส.จึงสร้างกลไกการทำงานกับเด็ก/เยาวชนโดยตรงด้วยที่เรียกว่า "ชมรม"

(4) **กลุ่มเป้าหมาย** ได้แก่ กลุ่มคน/องค์กร/สถาบันที่ภาคีและชมรมมุ่งหมายจะทำงานด้วย เช่น

สภาวัฒนธรรม โรงเรียน อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ

จากแผนภาพที่แสดงมาข้างต้นนี้ หลักการทำงานที่สำคัญก็คือ ทุกส่วนเกี่ยวข้องร้อยกันเป็นสพส.นั้น จะไม่มีป้ายปักเขตว่า "ที่นี่เป็นเขตปลอดการเรียนรู้" ไม่ว่าจะเป็นทีมกลาง ภาคคณะกรรมการจัดสรรทุน ชมรม ฯลฯ และหลักการที่สำคัญภายในองค์กรก็คือ ก่อนที่จะขยับตัวทำกิจกรรมอะไร ทุกส่วนเกี่ยวข้องต้อง "เสริมกำลังปัญญา" ตนเอง (empower) ด้วยการเรียนรู้ทำความเข้าใจกระจ่างให้เข้าใจเสียก่อน

ดังนั้นเมื่อเปิดพลิกดูรายงานกิจกรรมของสพส.ก็จะพบกิจกรรมประเภท "เวทีเสริมศักยภาพของเจ้าหน้าที่สพส." "เวทีติดตั้งความเข้าใจให้แก่ผู้ประสานงานภาค" "เวทีติดตั้งความเข้าใจแก่นักวิชาการวัฒนธรรม" ฯลฯ กล่าวโดยสรุปก็คือ ความรู้ต่างๆที่มีอยู่ในสพส.นั้นจะต้องไหลเวียนไปยังทุกส่วนเกี่ยวข้อง และสพส.ได้ใช้กลยุทธ์ "การเปิดกว้าง" (Inclusive) มากกว่า "การปิดกั้น" (Exclusive) กล่าวคือ แม้แต่ผู้ที่ไม่ได้ประสงค์จะรับทุนสนับสนุนจากสพส. เช่น นักวิชาการวัฒนธรรมบางท่าน สภาวัฒนธรรม อบต. ฯลฯ หากแต่มีความสนใจในแนวทางการทำงานสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุขแบบสพส. ก็สามารถเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้เสมอ

จากประสบการณ์ที่ผ่านมา สพส.พบว่า บรรดาผู้ประสานงานภาค/ภาคี/ชมรม/กลุ่มเป้าหมายที่มุ่งหน้าเข้ามายังสพส.นั้น ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มี "ใจรักสื่อพื้นบ้านนาประเภทอย่างไม่ต้องสงสัย" แต่จะรักสื่อพื้นบ้านแบบไหน/อย่างไร รักแล้วทำให้สื่อพื้นบ้านมีสภาพเป็นยังงั้นยังเป็นปัญหาคาใจอยู่

ทั้งนี้ เมื่อผู้เขียนได้ลงมือวิเคราะห์วิธีการเขียนแสดงความรักสื่อพื้นบ้านของภาคี/ชมรมที่ปรากฏอยู่ในวิธีเขียนโครงการที่ส่งเข้ามาที่สพส. ในรอบแรกๆ ผู้เขียนก็จะมักพบ "แบบแผนการเขียน" โครงการดังนี้คือ

สมมติว่า เริ่มต้นที่ "ตัวบทยศรี" การเขียนโครงการก็จะให้รายละเอียดแต่เฉพาะที่ตัวสื่อคือตัวบทยศรี (แนวคิดนี้ ทางทฤษฎีเรียกว่าเป็นวิธีการมอง "วัฒนธรรม" แบบ descriptive definition) หลังจากให้รายละเอียดแล้ว ก็ประเมินสถานภาพที่กำลังจะหายไปเพราะคนไม่สนใจ โดยไม่ได้วิเคราะห์บริบท/เงื่อนไขอย่างอื่นๆ

ในฉากที่สอง ก็เริ่มต้นด้วย "ด้วยใจรักจักทำกิจกรรม" แล้วก็เริ่มตั้งคณะทำงาน แสวงหากลุ่มเป้าหมาย เอากลุ่มเป้าหมายมาทำกิจกรรมเขยื้อนกาย (เช่น หัดทำบทยศรี) โดยกิจกรรมและการลงทุนทั้งหมดนั้น ล้วน "คิดมาจาก" และ "เป็นของ" คณะทำงานผู้มีใจรักสื่อพื้นบ้าน

วิธีรักสื่อพื้นบ้านแบบขาดความเข้าใจอย่างกระจ่างแจ้งเช่นนี้ อ.สุวัฒน์จากโครงการกลองสะบัดไชย จ.ลำพูนได้พบแต่ความซ้ำใจมาแล้วว่า เมื่อเสร็จสิ้นโครงการ ทุกอย่างก็จะกลับไปเหมือนเดิมราวกับว่าไม่มีอะไรเกิดขึ้น

ทั้งนี้ ผู้เขียนเคยตั้งคำถามกับภาคีโครงการ "ดาบสร้างคน/สร้างสุขภาวะ" ซึ่งได้พยายาม

รื้อฟื้น "การรำคาบ" อันเป็นสื่อที่มีสถานะเป็น "เครื่องมือในการปั่นผู้นำของชาวปกากะญอ" แต่พี่น้องชาวปกากะญอได้ทำสื่อรำคาบนั้นหลุดมือหายไปเมื่อหลายสิบปีมาแล้ว ผู้เขียนถามว่า หากพี่น้องชาวปกากะญอยังตอบคำถามไม่ได้ว่า "ได้ทำคาบหลุดหายไปได้อย่างไร" ก็ไม่มีหลักประกันเลยว่าเมื่อรื้อฟื้นการรำคาบขึ้นมาอีกครั้ง ก็จะไม่ทำหลุดหายไปอีกครั้งในอนาคต

กล่าวโดยสรุป กลยุทธ์การทำงานแบบนี้ ในภาษาของสพส.จะเรียกว่า "ขยับปัญญาก่อนค่อยขยับไปเขียนกาย" กล่าวคือ ไม่ว่าจะทำกิจกรรมอะไร ก็ต้องทำความเข้าใจกับเรื่องนั้นๆ ใ้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้เสียก่อน

กระบวนการทำงานดังกล่าวนี้เลื่อนไหลจากทีมกลางสพส.ลงไปถึง "ผู้ประสานงานภาค" ละเรื่อยไปจนกระทั่งถึงแกนนำคณะทำงานของภาคี รวมทั้งกลุ่มเป้าหมายด้วย ดังนั้นเมื่อพลิกอ่านรายงานกิจกรรมของภาคีในโครงการ ก็จะพบกิจกรรมที่เป็นยาค้ำ เช่น กิจกรรมการทำความเข้าใจ/ติดตั้งความรู้/เสริมสร้างความเข้าใจ ฯลฯ แทรกซึมอยู่ตลอดทั้งกระบวนการเช่นเดียวกัน

4. มีความรู้/ปัญญาอะไรบ้างในสพส.

ก่อนที่จะตอบคำถามในหัวข้อนี้ ผู้เขียนขอตั้งข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับคุณสมบัติของความรู้ ดังนี้

(ก) ข้อมูล v.s. วิธีคิด

ในขณะที่ความรู้/ปัญญานั้นมีอย่างหลากหลาย และมีวิธีการหลายแบบที่จะจัดจำแนกประเภทความรู้ แรกเริ่มเลยในสพส. เรามีวิธีการแบ่งหมวดหมู่ของความรู้อย่างคร่าวๆ อยู่ 2 แบบ คือความรู้ที่เป็นข้อมูล/ข้อเท็จจริง (information) ความรู้ส่วนนี้หากเทียบกับเรื่องคอมพิวเตอร์ ก็คือความรู้ที่อยู่ในไฟล์ต่างๆ

ส่วนความรู้/ปัญญาอีกประเภทหนึ่งเป็นความรู้ที่เป็นวิธีคิด/กรอบแนวคิด ความรู้ส่วนนี้เมื่อเทียบกับเรื่องคอมพิวเตอร์แล้ว จะเทียบได้กับส่วนที่เป็นซอฟต์แวร์ (software)

สพส.นั้นทำงานกับความรู้ทั้ง 2 แบบ แต่ส่วนที่สพส.ให้ความสนใจมากที่สุดคือ ความรู้ระดับวิธีคิด/กรอบแนวคิด ซึ่งความรู้ในระดับนี้มีความยากลำบาก/ละเอียดอ่อน/และใช้เวลามากกว่าความรู้แบบแรกในการทำงานด้วย ซึ่งหากเปรียบเทียบกับเรื่องคอมพิวเตอร์ ในขณะที่ความรู้แบบข้อมูลนั้น เราสามารถจะ "ถ่ายโอน" (transfer) ได้อย่างรวดเร็วแบบการโอนไฟล์ แต่ความรู้ระดับหลังนั้นต้องใช้ "วิธีการติดตั้ง" (install)

เมื่อเราติดตั้งซอฟต์แวร์ในเครื่องคอมพิวเตอร์นั้น เราต้องเปิดหน้า Wizard แล้วลงมือกดปุ่ม/พิมพ์ข้อความ/หรือทำกิจกรรมต่างๆตามคำสั่งไปที่หน้าจอนกระทั่งครบทั้งกระบวนการ การติดตั้งวิธีคิดของสพส.ก็เช่นเดียวกัน กล่าวคือ แม้ว่าสพส.จะเป็นผู้ติดตั้ง แต่ทว่าภาคีก็ต้อง "กดปุ่ม/

พิมพ์ข้อความ/หรือทำกิจกรรมต่างๆด้วยตัวเอง" กล่าวคือ ความรู้ในระดับวิธีคิดนั้น จะใช้การถ่ายโอนไม่ได้ หากทว่าทั้งผู้คิดตั้งและผู้รับการคิดตั้งต้องเข้าร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่าง active ทั้งสองฝ่าย

(๗) เนื้อหา v.s. กระบวนการ

ส่วนการจัดประเภทของความรู้ นั้น ก็มีวิธีการจัดได้หลากหลาย เช่น มีการจัดแบ่งภูมิปัญญาพื้นบ้าน (ซึ่งสื่อพื้นบ้านก็สังกัดอยู่ในชุดความรู้นี้) ออกเป็นความรู้ 3 ระดับ คือ

1. ความรู้เชิงเทคนิค ตัวอย่างเช่น เทคนิคการทำอาหาร การทำเครื่องดนตรี ฯลฯ
2. ความรู้เกี่ยวกับระบบการจัดการเรื่องการผลิต (ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ) และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เช่น ในการประกอบพิธีกรรมไหว้ผีปู่ย่า จะมีการแบ่งบทบาทกันเลยว่าใครทำอะไรบ้าง
3. ความรู้เป็นระบบความเชื่อ/พิธีกรรม

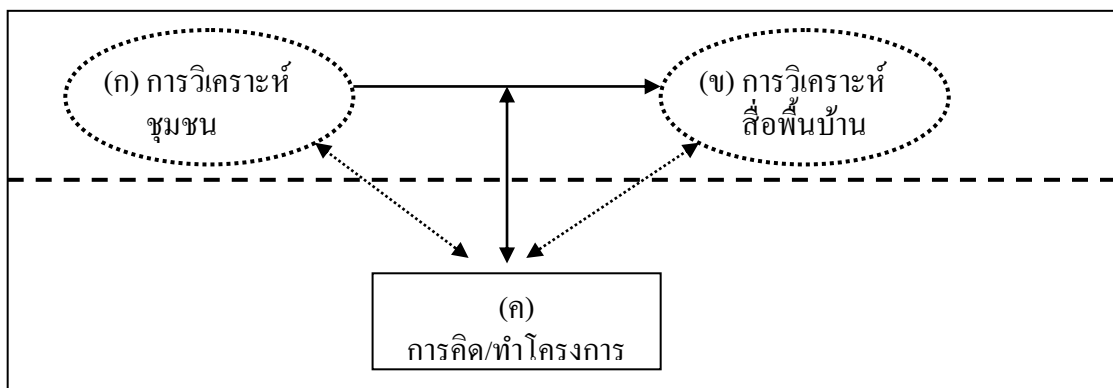
การจัดแบ่งประเภทของความรู้ นั้นมักจะจะเป็นไปตามความต้องการของผู้ใช้ความรู้ นั้น ดังนั้น ในสพส.จึงมีระบบการจัดแบ่งความรู้ ออกเป็น 2 หมวดใหญ่ๆ ตามความต้องการใช้งานของ สพส. คือ

- ความรู้ส่วนที่เป็นเนื้อหา (content)
- ความรู้ส่วนที่เป็นกระบวนการทำงาน (process)

จากนี้เราจะพิจารณาตัวอย่างความรู้ทั้ง 2 หมวดอย่างคร่าวๆ พอสังเขป

(4.1) ความรู้ส่วนที่เป็นเนื้อหา

หากผู้อ่านไปพลิกดูเอกสาร "ห้องรับแขกของเราชาวสพส." ก็จะได้พบเห็น "เนื้อหาความรู้ที่เป็นพื้นฐานที่สุด" ของสพส. ดังนี้

ภาพที่ 9: ความรู้ 3 เสาทำแม่บทของ สพส.

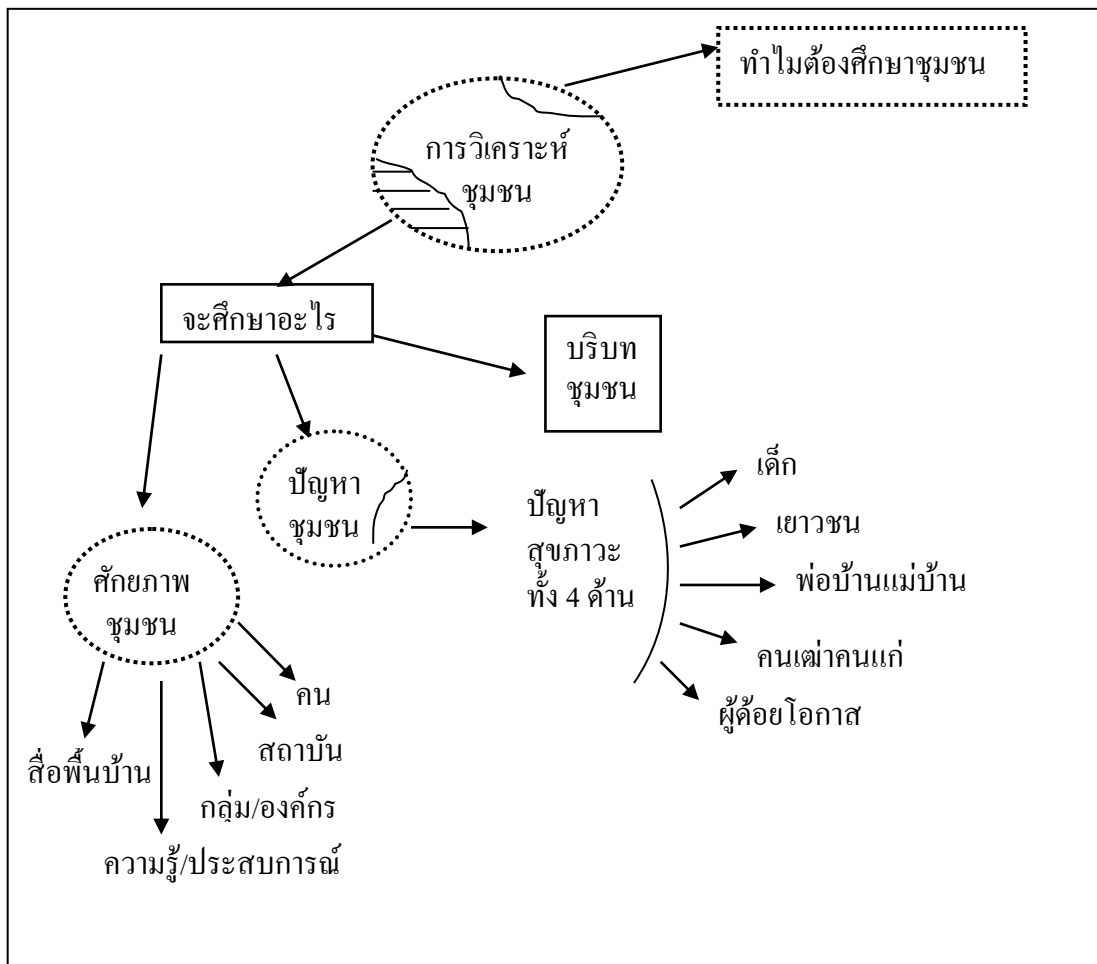
เนื้อหาความรู้พื้นฐานที่เป็นเสมือนทำแม่บทของสพส.นั้นจะมีอยู่ 3 เสาที่เรียงตามลำดับ

ไพล่ กล่าวคือ เริ่มต้นด้วยท่าแรก คือการวิเคราะห์ชุมชน หลังจากนั้นก็คือด้วยท่าที่สองคือ การวิเคราะห์สื่อพื้นบ้าน สองท่าแรกนี้เป็นความรู้เกี่ยวกับสภาพความเป็นจริงที่ดำรงอยู่

หลังจากนำเอาท่าที่หนึ่งและท่าที่สองมาผสมผสานกันแล้ว ภาทิจึงจะคิดท่าที่สามคือ การคิดทำโครงการที่เป็นผลมาจากการไตรตรองจากสองท่าแรก ความรู้ของท่าที่สามนี้เป็นการคิด/การกระทำเพื่อพยายามเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสุขภาพของชุมชน หรือสุขอนามัยของสื่อพื้นบ้านก็ตาม

จากนี้ เราจะพิจารณาในรายละเอียดของความรู้ของแต่ละท่า

(ก) การวิเคราะห์ชุมชน ในการทำงานพัฒนาโดยทั่วไป ก็มักจะต้องการแสวงหาความรู้ที่เกี่ยวกับชุมชนอยู่แล้ว ดังนั้น การแสวงหาความรู้ในส่วนนี้ของสพส.จึงมีจุดร่วมกับองค์กรพัฒนาโดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม นอกจากจะมีจุดร่วมกับคนอื่นแล้ว สพส.ก็ยังมีลีลาหลายเฉพาะตัวในการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนอีกด้วย

ภาพที่ 10: การวิเคราะห์ชุมชนแบบสพส.

คำถามแรก: ทำไมต้องศึกษาชุมชน คำถามแรกที่เราต้องมาตั้งหลักกันก่อนก็คือ ในขณะที่เป้าหมายของสพส.นั้นวางน้ำหนักอยู่ที่ "สื่อพื้นบ้าน" แต่เพราะเหตุใด เราจึงต้องศึกษาบริบทชุมชนด้วยว่า

คำตอบง่าย ๆ ก็คือ หากเราเปรียบเทียบสื่อพื้นบ้านเป็นเสมือนต้นไม้ บริบทของชุมชนนั้นก็เหมือนพื้นดินนั่นเอง ต้นไม้ไม่ได้ลอยอยู่ในสุญญากาศอันใด สื่อพื้นบ้านก็ลอยตัวอยู่ในชั้นสุญญากาศไม่ได้ฉนั้น

ความสัมพันธ์ประการแรกระหว่าง “บริบทของชุมชน” กับ “สื่อพื้นบ้าน” เมื่อมองจากมุมมองของบริบทชุมชน ก็คือ บริบทชุมชนนั้นจะเป็นเป้าหมาย/บ่อเกิดของสื่อพื้นบ้าน ดังนั้น หน้าตาของสื่อพื้นบ้านในแต่ละที่จึงละม้ายคล้ายคลึงกับบริบทของชุมชน ตัวอย่างที่เห็นได้ง่ายที่สุดก็คือ ตัวหนังสือของภาคใต้นั้นก็แกะเลียนแบบมาจากรูปร่างหน้าตา/อากัปกริยาท่าทางของคนทางใต้นั่นเอง ทำราโนราห์เช่นเดียวกัน ล้วนพัฒนามาจากท่าทางที่ใช้ในการประกอบอาชีพของชาวใต้ ฯลฯ

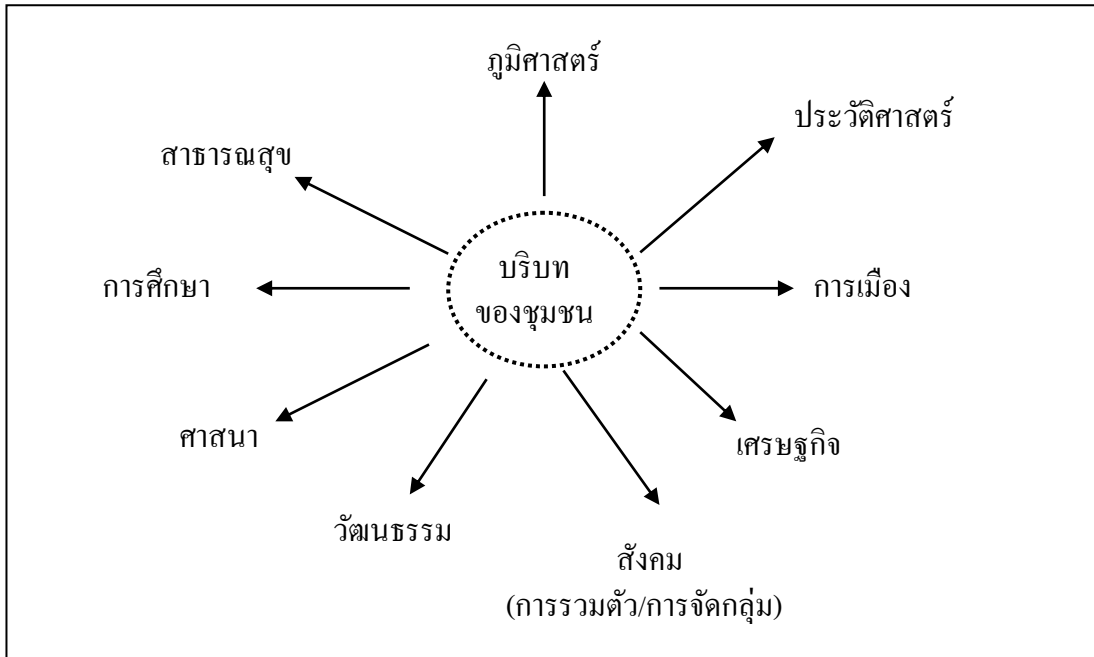
ความสัมพันธ์ประการที่สองก็คือ หากเกิดมีปัญหาคืนที่บริบทชุมชน ก็ย่อมสร้างผลกระทบให้แก่ตัวสื่อพื้นบ้าน เปรียบเสมือนพื้นดินที่มีสภาพเป็นกรด/เป็นด่างมากเกินไป ย่อมส่งผลถึงต้นไม้อย่างแน่นอน

ในทางกลับกัน เมื่อมองจากมุมมองของสื่อพื้นบ้าน หลังจากถือกำเนิดขึ้นมาแล้ว สื่อพื้นบ้านก็ย่อมทำหน้าที่หลายๆประการต่อชุมชน เช่น เอ็งกอ/ซีละ/กลองสะบัดไชย ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นสื่อที่ใช้ฝึกเด็กผู้ชายให้ได้ถ่ายทอดพลังอันสิ้นเหลือของพวกเขาออกมา และในเวลาเดียวกันก็ฝึกฝนวินัยในเรื่องการใช้กำลังของพวกเขาไปพร้อมๆกัน และหากเมื่อใดที่สื่อพื้นบ้านไม่สามารถทำหน้าที่ได้ โอกาสที่สื่อพื้นบ้านนั้นจะสูญสลายก็จะเกิดขึ้น

จากความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างบริบทชุมชนกับสื่อพื้นบ้าน จึงเป็นไปได้เลยที่เราจะเข้าใจสื่อพื้นบ้านแต่ละชนิดโดยไม่ทำความเข้าใจกับบริบทชุมชนที่รองรับสื่อผู้นั้นอยู่

คำถามที่สอง: แล้วจะศึกษาอะไรของชุมชน การศึกษาชุมชนสามารถทำได้ใน 3 แง่มุม คือ

(1) การศึกษาบริบทของชุมชน เป็นการวิเคราะห์ห้วงอวกาศประกอบด้านต่างๆของชุมชน เช่น

ภาพที่ 11: ตัวอย่างองค์ประกอบของบริบทชุมชน

ความสนใจในองค์ประกอบด้านใดด้านหนึ่งของชุมชนก็จะจะเป็นไปตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของกิจกรรมที่เราจะทำ เช่น ในโครงการ "ครัวอุ้มผางสร้างสุข" จ.ตาก ที่ต้องการฟื้นฟูความหมายและความสำคัญของอาหารพื้นบ้านที่ได้มาจากธรรมชาติแวดล้อม ผู้ทำโครงการนี้ก็จำเป็นต้องให้ความสนใจกับมิติภูมิศาสตร์มากเป็นพิเศษ เป็นต้น

2. การศึกษาปัญหาของชุมชน ในขณะที่การกล่าวถึงบริบทชุมชนนั้นเป็นการกล่าวถึงสภาพการณ์โดยทั่วไป จากนั้นเมื่อเราเจาะเข้ามาสู่ "แง่มุมที่เป็นปัญหา" ของชุมชน อันได้แก่สภาพการณ์ที่เราไม่พึงปรารถนา และต้องการที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลง (เวลาเล่าเรื่อง อาจจะรวมทั้งสองส่วนนี้ไปด้วยกัน ที่แยกแยะตรงนี้ก็เพื่อให้เห็นได้อย่างชัดเจนเท่านั้น)

และท่ามกลางปัญหาทั้งหลายของชุมชน เนื่องจากสพส.ทำงานอยู่ภายใต้กรอบของสสส. ดังนั้นปัญหาที่สพส.ใส่ใจเป็นพิเศษก็จะเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับ "สุขภาวะทั้ง 4 ด้าน" ของชุมชน อันได้แก่ สุขภาพกาย/สุขภาพจิต/สุขภาพสังคม-สิ่งแวดล้อม/สุขภาพด้านจิตวิญญาณ-ปัญญา และเพื่อให้ปัญหามีความชัดเจนยิ่งขึ้น เราก็อาจจะระบุกลุ่มเป้าหมายลงไปเลยว่า ปัญหาสุขภาพแต่ละด้านนั้นเป็นปัญหาที่หนักหน่วงรุนแรงในคนกลุ่มใด เช่น เด็ก/เยาวชน หรือคนเฒ่าคนแก่ ความรู้ตรงนี้จะมิประโยชน์ต่อไปในภายภาคหน้าคือ การระบุกลุ่มเป้าหมาย ที่ทางโครงการจะทำงานด้วย

การศึกษาปัญหาของชุมชนนั้นจะให้ภาพที่ชัดเจนขึ้น หากเราเติม "พารามิเตอร์" เรื่องกาลเวลาระหว่างอดีตกับปัจจุบันเข้าไป (ใช้หลักเรื่อง "contrast" เช่นการใช้สีที่ตัดกันมากๆ จะ

เห็นภาพได้โดดเด่น) การเปรียบเทียบอดีตกับปัจจุบันจะช่วยตอบคำถามว่า "มีอะไรที่เปลี่ยนแปลงไป (มาก/ปานกลาง/น้อย) และมีอะไรบ้างที่ยังคงเหมือนเดิม"

(3) การศึกษาศักยภาพของชุมชน ในขณะที่การศึกษาปัญหาของชุมชนนั้นเป็นทำ บังคับพื้นฐานของการทำงานโดยทั่วไป แต่การศึกษา "ศักยภาพของชุมชน" เป็นแนวทางพิเศษอย่าง หนึ่งในการทำงานพัฒนาที่เรียกว่า "วิธีการทำงานเชิงบวก" (Positive approach)

วิธีการทำงานเชิงบวกนี้เริ่มต้นด้วยความเชื่อที่ว่า ชุมชนนั้นมีได้มีแต่ "ส่วนเสี้ยวที่เป็นปัญหาเท่านั้น" ในอีกด้านหนึ่ง ชุมชนก็มี "ศักยภาพที่จะแก้ไขปัญหารบรจอยู่ในชุมชน" ด้วย เพียงแต่ว่า ศักยภาพนั้นยังขาดเงื่อนไขที่เหมาะสมที่จะแสดงออกเปล่งประกายออกมา เปรียบเสมือนเมล็ดพืชที่มีศักยภาพที่จะงอกเป็นต้นใหญ่ แต่ยังขาดเนื้อดิน/แสงแดด/น้ำ/อากาศที่เหมาะสมเท่านั้น

จากความเชื่อดังกล่าว ทำให้สพส.กระตุ้นภาคีให้ขุดร่อนหา "ศักยภาพของชุมชน" ด้วย ศักยภาพของชุมชนนี้แฝงตัวอยู่ในหลายรูปแบบ เช่น

- อยู่ในตัวบุคคล เช่นบุคคลที่มีคุณงามความดี มีความสามารถ เป็นที่รักและศรัทธาของชาวบ้าน มีบารมีสั่งสมมายาวนาน ฯลฯ
- อยู่ในสถาบันของชุมชน เช่น สถาบันศาสนา สถาบันวัฒนธรรม
- อยู่ในกลุ่ม/องค์กร เช่น ในอ.ควนขนุน จ.พัทลุง ในขณะที่การละเล่นพื้นบ้านที่เรียก "มวยลา" ได้จางหายไปจากชุมชน แต่ก็ยังคงมีกลุ่มสตรีในชุมชน 7-8 ท่านที่มีใจรักมวยลาอย่างแน่วแน่ ได้พยายามสืบทอดการละเล่นนี้เอาไว้

ตัวบุคคล/กลุ่ม/องค์กร/สถาบันเหล่านี้มักจะเป็นจุดตั้งต้นของการทำงานด้านวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้าน

- อยู่ในความรู้/ประสบการณ์ที่เรียกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น และในท่ามกลางศักยภาพทั้งหลายของชุมชนนี้ สพส.จะจับจ้องมองเป็นพิเศษ สำหรับศักยภาพของชุมชนที่แฝงฝังอยู่ในบรรดาสื่อพื้นบ้านนานาประเภท ไม่ว่าจะเป็นสื่อบุคคล (ศิลปิน/ช่าง/ครูหมอ/) สื่อประเพณีพิธีกรรม สื่อกิจกรรม สื่อวัตถุ ฯลฯ

(ข) การวิเคราะห์สื่อพื้นบ้าน ในขณะที่การวิเคราะห์/ศึกษาชุมชนนั้นอาจจะเป็นความรู้ที่ สพส.มีอยู่ร่วมกับองค์กรพัฒนาชุมชนอื่นๆ แต่ทว่าองค์ความรู้ในเรื่อง "การวิเคราะห์สื่อพื้นบ้าน" นี้ อาจถือได้ว่าเป็นความภาคภูมิใจเสนอและเป็นลีลาเฉพาะตัวของสพส. เนื่องจากภารกิจของ สพส. นั้นผูกพันอยู่กับเรื่องสื่อพื้นบ้าน

สพส.มีบทสรุปเป็นคาถาประจำองค์กรว่า ในการทำงานกับสื่อพื้นบ้านนั้น เพื่อป้องกัน "การเลี้ยว" เราจำเป็นต้องมี "4 ฐู" มาเป็นสำยันต์ อันได้แก่ ฐูจัก ฐูใจ ฐูใช้ ฐูรักษา (ในที่นี้จะ

- อยู่ในสภาพที่ไม่ค่อยแข็งแรงดิ้นก
- อยู่ในสภาวะทรงกับทรุด
- ยังมีความแข็งแรงกระชุ่มกระชวยอยู่
- มีความแพร่หลายอย่างมาก แต่ทว่าผิดเพี้ยนไปจากเดิม

ฯลฯ

การรู้จักสถานภาพของสื่อพื้นบ้านนี้จะมีผลสืบเนื่องไปถึงอีก 3 รู้ที่จะติดตามมาโดยเฉพาะ "การรู้รักษา" เช่น ถ้าสูญหายไปแล้วก็ต้องใช้ยาที่ชื่อ "การรู้ฟื้น" ถ้าแพร่หลายแต่เพี้ยนก็ต้องใช้ยาที่เน้น "คุณค่า/ความหมาย" เป็นต้น

(1.2) การรู้จักคุณลักษณะ (Attribute Analysis) เป็นหลักการทั่วไปที่เมื่อเราจะทำงานกับสิ่งใด เราก็จำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับคุณสมบัติของสิ่งนั้น ยิ่งมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้นมากเท่าใด ก็จะยิ่งจัดการกับสิ่งนั้นได้มากยิ่งขึ้นเท่านั้น (โปรดอ่านรายละเอียดในเอกสารของสพส. ชื่อ "การวิเคราะห์คุณลักษณะ")

การรู้จักคุณลักษณะนั้นเป็นความรู้ที่พื้นฐานและเป็นเบื้องต้นที่สุดของการทำงานกับสื่อพื้นบ้าน โดยอาจจะเริ่มตั้งคำถามที่ง่ายที่สุดว่า กลุ่มคนที่เข้ามาทำงานกับสื่อพื้นบ้านนั้น ไม่ว่าจะเป็นคณะทำงาน แกนนำ กลุ่มเป้าหมาย กลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน เยาวชน ประชาชนชาวบ้าน ฯลฯ มีความรู้อะไรบ้างเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้านที่กำลังจะทำงานด้วย

จากความรู้เรื่องการวิเคราะห์คุณลักษณะนี้ จะเป็นสะพานทอดโยงไปสู่การรู้อื่นๆ อีก 3 รู้ คือ การรู้ใจ รู้ใช้ และรู้รักษา นอกจากนั้น ความรู้เรื่องการวิเคราะห์คุณลักษณะนั้นก็ยังสามารถทำหน้าที่เป็นตัวบ่งชี้ (indicator) ความเข้าใจที่เพิ่มมากขึ้นของคนทำงานเมื่อเวลาผ่านไป (พูดง่าย ๆ ก็คือ ใช้เป็นตัววัดประเมินความเข้าใจของคนทำงาน/กลุ่มเป้าหมายได้)

การทำวิเคราะห์คุณลักษณะนั้นสามารถนำมาใช้ได้อย่างพลิกแพลงและใช้ได้อยู่ตลอดเวลา ประโยชน์เบื้องต้นที่เห็นได้ง่าย ๆ ก็คือ การวิเคราะห์คุณลักษณะจะช่วย "ค้นหาบุคคลที่เกี่ยวข้อง" (Identify person) "ช่วยกันคิดกิจกรรม" เป็นต้น

นอกจากนั้น ผลที่ออกมาจากการทำวิเคราะห์คุณลักษณะของแต่ละกลุ่มเป้าหมายยังสามารถใช้เป็น "กระจกส่องความเข้าใจ/การรับรู้ของคนแต่ละกลุ่ม" ที่มีต่อสื่อพื้นบ้าน เช่น ในขณะที่ศิลปินพื้นบ้านอาจจะรับรู้ "คำวซอ" ช่างมีความงดงามทางภยเสียนี้ ะไร เด็กรุ่นใหม่วัยโจ๋อาจจะรับรู้ "คำวซอช่างเซวะระเบิด" เสียเหลือเกิน และจากความแตกต่างในการรู้จักคุณลักษณะของสื่อพื้นบ้านนี้เอง เราจึงอาจจัดกิจกรรมให้มีการถ่ายทอดความรู้จากผู้ที่อยู่มาก ไปสู่ผู้ที่มีอยู่น้อยได้

ผู้เขียนได้โฆษณาชวนเชื่อคุณงามความดีของการวิเคราะห์คุณลักษณะมาถึง

อย่างนี้แล้ว ถ้าผู้อ่านยังไม่กลับไปพลิกอ่านเอกสาร "การวิเคราะห์คุณลักษณะ" อีก ก็เรียกว่าใจแข็งเกินด้านทานแล้ว

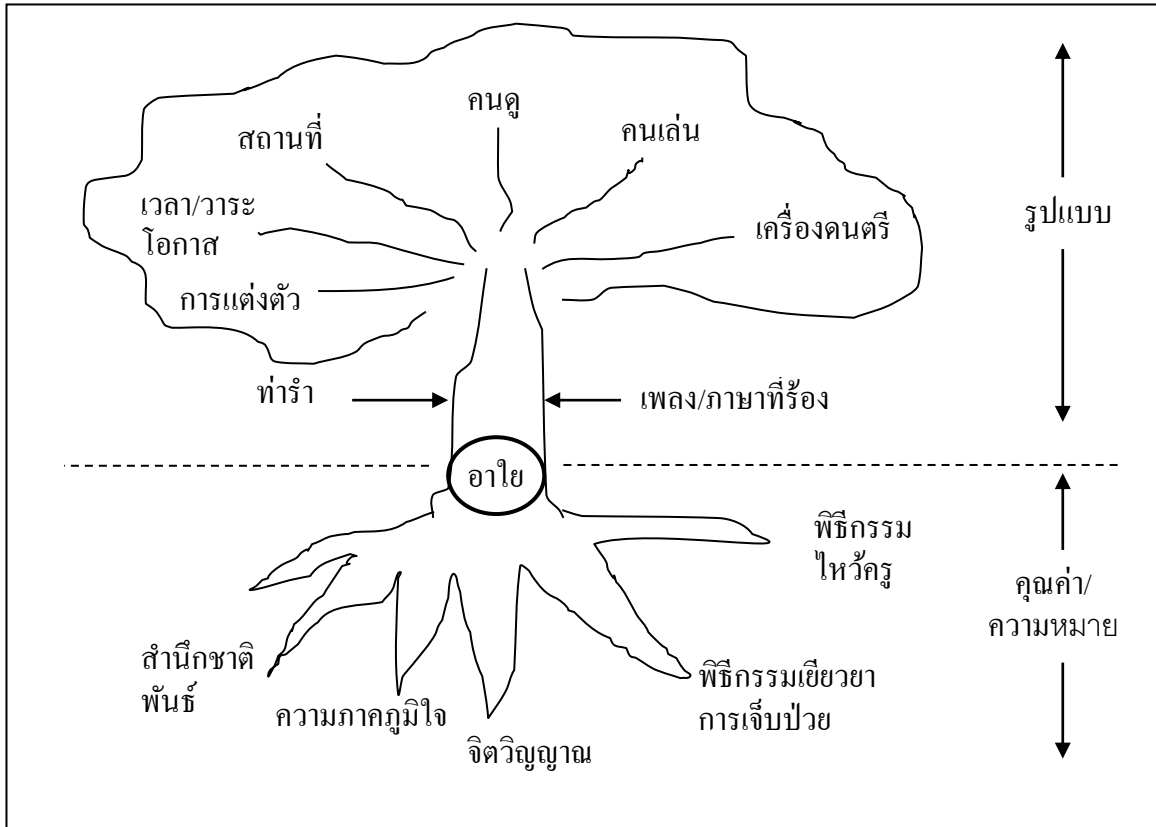
2. **รู้ใจ** เป็นขั้นตอนต่อที่ได้มาจากขั้นตอนแรกคือการวิเคราะห์คุณลักษณะนั่นเอง กล่าวคือในขณะที่สื่อพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมแบบหนึ่ง องค์ประกอบของวัฒนธรรมนั้นจะมีอยู่ 2 ส่วนคือ ส่วนที่มองเห็นได้ (Visible) เช่น ชุดลูกปัดโนรา เครื่องดนตรีกลองสะบัดไชย ฯลฯ กับ ส่วนที่มองเห็นไม่ได้ (invisible) เช่น ส่วนที่เป็นความเชื่อเกี่ยวกับตัวละครเอ็งกอว่า จะมี 108 คน ไม่ได้ เพราะจะมีต้องมีอันเป็นไป ส่วนที่เป็นความหมาย/คุณค่าของย่ำซิ่นไกในพิธีกรรมไหว้ผีปู่ย่า เป็นต้น

ดังนั้น จากแกนของคุณลักษณะที่ทำเอาไว้ ในงานติดตั้งความรู้ของสพส.ก็จะมีการคิดร่วมกันในหมู่ผู้ร่วมประชุมว่า ขาใดที่เป็นรูปแบบ (form) ซึ่งเป็นส่วนที่มองเห็นได้ ขาใดเป็นส่วนที่เป็นเนื้อหา/คุณค่า/ความหมาย (content/value/meaning) ซึ่งไม่อาจมองเห็นด้วยตาเนื้อ แต่ต้อง "ฟัง" ด้วยตาปัญญาคือการคิดพิจารณา/ไตร่ตรอง/วิเคราะห์

และเพื่อให้เกิดอุปมาอุปไมยที่ช่วยจำได้ง่ายขึ้น สพส.ได้เปรียบเทียบทั้ง 2 ส่วนนี้กับต้นไม้ โดยส่วนที่อยู่เหนือดินนั้นก็**เป็นรูปแบบ** ส่วนที่เป็นรากใต้ดินนั้นก็**เป็นคุณค่า/ความหมาย** และขนานนามต้นไม้ที่ว่า **ต้นไม้แห่งคุณค่า**

การล่วงรู้ไปถึงใจของสื่อพื้นบ้านก็คือ การส่องมองให้เห็นทะลุทะลวงจากระดับเนื้อตัว (รูปแบบ) เจาะเข้าไปหา "คุณค่า/ความหมาย" ของตัวสื่อ ความรู้นี้จะเป็นเข็มทิศช่วยนำทางให้การค้นคิด/ดำเนินกิจกรรมนั้นเป็นไปอย่างครบเครื่องทั้งเรื่องรูปแบบ/คุณค่า มิใช่มีแต่การฟื้นฟู/อนุรักษ์/ส่งเสริม/สืบทอดแต่รูปแบบเท่านั้น

ตัวอย่างเช่น คนตรีอาโย ซึ่งเป็นศิลปะการละเล่นของพี่น้องชาวไทยเชื้อสายเขมร บ้านแปลง จ.จันทบุรี ที่มีราก/ต้น/ดอก-ใบ ดังนี้

ภาพที่ 13: ราก/ต้น/ดอก-ใบของคนตรีอาัย

3. **รู้ใช้** ดังที่เริ่มเปิดหน้าตักเอาไว้มานี้แล้ว ในการศึกษาสื่อพื้นบ้านนั้นจำเป็นต้องเข้าใจบริบทชุมชน ทั้งนี้เพราะหากเราเทียบว่า บริบทของชุมชนเป็นประจักษ์ร่างกายอันประกอบด้วยอวัยวะย่อยต่างๆ สื่อพื้นบ้านก็เป็นเสมือนอวัยวะย่อยๆ นั้น

และการที่อวัยวะย่อยนั้นจะดำรงอยู่ต่อไปได้ยาวนานแค่ไหน ก็ขึ้นอยู่กับว่าอวัยวะย่อยนั้นยังคงทำหน้าที่ที่มีความสำคัญต่อความอยู่รอดของร่างกายทั้งหมดมากน้อยเพียงใด ดังเช่นความสำคัญของหัวใจและไส้ติ่งนั้นเป็นข้อเตือนใจเราอยู่

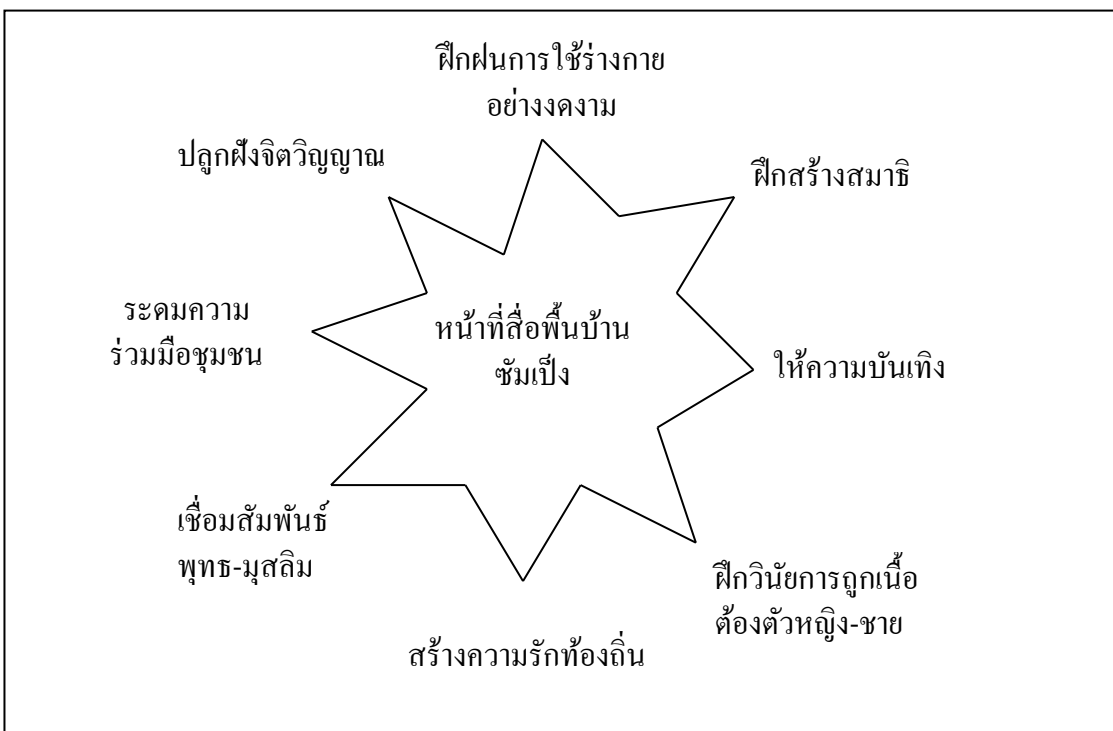
ความรู้เรื่อง**รู้ใช้**นี้ก็ถอดโยกเอามาจากทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism) นั่นเอง ฉะนั้น สื่อพื้นบ้านประเภทใดก็ตามจะดำรงชนม์ชีพอยู่ได้ ก็มีใช้เพื่อตัวเอง หากทว่าจะต้องมีหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายๆอย่างต่อชุมชน หากทว่า "วันใดที่ขาดมัน (สื่อพื้นบ้าน) แล้วเธอ (ชุมชน) ไม่รู้สึกว่ามีอะไรขาดหายไป" วันนั้นก็คงเป็นวันมรณกรรม วันที่หมดความหมายเสียแล้วของสื่อพื้นบ้านประเภทนั้น (เราจะกล่าวถึงรายละเอียดเรื่องหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านเป็นการเฉพาะในเอกสารชิ้นต่อไป)

ในการเข้าใจความรู้เรื่อง "บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน" นั้น น่าจะต้องแตกแยกย่อยไปดูในแง่ระดับต่างๆ เช่น หน้าที่ต่อตัวบุคคล ตัวกลุ่ม ต่อชุมชน ต่อสังคม-สภาพแวดล้อม และ

เพื่อขยับให้เห็นสถานะ "อนิจจัง" ของเรื่องบทบาทหน้าที่ให้มากขึ้นก็จะต้องแยกกิ่งก้านสาขา ออกเป็น "หน้าที่ในอดีต v.s. ปัจจุบัน" เพื่ออธิบายระดับความสำคัญของสื่อพื้นบ้านที่ได้กล่าวมาข้างต้น

อย่างไรก็ตาม สื่อพื้นบ้านเรานั้นก็มีสภาพคล้ายๆทางจิ้งจก คือเมื่อหางขาดก็สามารถงอกหางใหม่ได้ ดังนั้น การทำกิจกรรมของภาคีในโครงการสพส.นั้น ในด้านหนึ่งจึงเป็นกระบวนการ "งอกหางใหม่"/การสร้างสรรค้บทบาทหน้าที่ใหม่ๆของสื่อพื้นบ้านขึ้นมา

ตัวอย่างเช่น หน้าที่แบบเพชร 16 เหลี่ยมของสื่อพื้นบ้านชำเป็งที่เป็นสื่อการแสดงประสานสายสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องชาวพุทธ-มุสลิมในจ.ปัตตานี

ภาพที่ 14: หน้าที่อันหลากหลายของสื่อพื้นบ้าน

4. **รู้รักษา** เป็นขั้นตอนหรือสายโซ่ข้อสุดท้ายของการรู้ทั้ง3 ที่ล่วงหน้ามาก่อนและจะเป็นสะพานทอดเชื่อมต่อไปยังองค์ประกอบเส้าที่ 3 ของความรู้ คือ การคิด/การลงมือทำโครงการ (ดูภาพที่ 9)

ที่มาของความคิดเรื่องการ**รู้รักษา**นั้นจะทำหน้าที่เป็นวัคซีนป้องกันตัวสื่อพื้นบ้านเอง ทั้งนี้เนื่องจากท่าทีที่จะเข้ามาใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่างนั้น มักจะใช้**ความรู้**แบบรางเดียว คือ รู้แต่ว่าจะใช้สื่อพื้นบ้านอย่างไร หากทว่าสพส.ได้สรุปบทเรียนจากอดีตว่า หากมี

การใช้ความรู้แบบรางวัลเดียนั้น ตักวันหนึ่งก็จะไม่มีสื่อพื้นบ้านเหลือไว้ให้ใช้อีกต่อไปอันเป็นชะตากรรมเดียวกับการใช้ป่าที่ไม่มีการทำนุบำรุงรักษาหรือการปลูกเพิ่มเติม

ดังนั้น สฟส.จึงนำเสนอระบบความรู้แบบรางวัลชุนานในการใช้สื่อพื้นบ้าน ก็ต้องมีทั้งการใช้และการพัฒนาไปพร้อมๆกัน

และดังที่กล่าวมาแล้วว่า ความรู้ในการรักษาสื่อพื้นบ้านนั้นจะต้องใช้ยาสูตรไหนก็ขึ้นอยู่กับตั้งแต่ขั้นตอนแรกว่า สถานภาพของสื่อพื้นบ้านนั้นกำลังอยู่ในชาติภพใด เช่น ถ้าตายไปแล้วก็ต้องรื้อฟื้น ถ้ากำลังจะสูญหายก็ต้องรีบสืบทอด ฯลฯ

และในตัวยาคณะชุนานนั้นจะมีคาถากำกับอยู่ด้วย เช่น ในการรื้อฟื้นหรือสืบทอดนั้นก็ต้องให้ครบเครื่องเรื่องการรื้อฟื้น/สืบทอด หากเป็นการปรับประยุกต์ก็ต้องท่องคาถาบทที่ว่าด้วย "สิทธิของเจ้าของวัฒนธรรม" เป็นต้น

(ค) การคิด/ทำโครงการกิจกรรม

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ในขณะที่ความรู้ทั้งหมดที่กล่าวมานั้น เป็น "ความรู้เกี่ยวกับสภาพความเป็นจริงที่กำลังเป็นอยู่" ก็เป็น "การวัดตัว" แต่ทว่า สฟส.นั้นมิใช่องค์กรที่เอาแต่ "มีความรู้เพื่อเข้าใจโลก" เท่านั้น หากแต่เรามุ่งหวังที่จะ "เอาความรู้ไปเปลี่ยนแปลงโลก" ด้วย ฉะนั้นในขั้นตอนของการคิด/ทำโครงการ ซึ่งเป็นขั้นตอนของ "การตัดเสื้อ" นั้น เราจึงต้องใช้ความรู้อีกชุดหนึ่งซึ่งเป็น "ความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นจริงที่เป็นอยู่" หรือกล่าวในภาคปฏิบัติคือ ความรู้ที่เกี่ยวกับ "การทำโครงการ/การทำกิจกรรม"

การเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยกับ "การวัดตัวและตัดเสื้อ" นั้นนับว่าเข้าทำดีเพราะเวลาที่เราจะลงมือตัดเสื้อนั้น เราจะต้องใช้สองตาเหลือบแลดู ในขณะที่ตาข้างขวานั้นเป็น "ความต้องการ/ความปรารถนาที่จะแก้ไขปัญหา" (ตาข้างนี้มักมีขอบเขตกว้างขวางใหญ่โต) แต่ตาข้างซ้ายเราก็ต้องเล็งแล้ว "ทรัพยากรที่เรามีอยู่ในมือ" ไม่ว่าจะกำลังคน กำลังเงิน กำลังปัญญา กำลังเวลา ฯลฯ (เทียบกับปริมาณผ้าที่มีอยู่) เรามีอยู่อย่างน้อยเพียงใด ฉะนั้นตาข้างซ้ายนั้นก็จะเป็นตัวไปคุมตาข้างขวา

ในทัศนะของผู้เขียน การทำโครงการนั้นก็คือ กองคาราวานของกิจกรรมย่อยๆที่เข้ามาร้อยเรียงต่อสายกัน ดังนั้น ในท่ามกลางกิจกรรมอันมากมายหลากหลายของแต่ละโครงการ ภาคิจจึงต้องตอบคำถามว่า แต่ละกิจกรรมนั้นมีความสัมพันธ์เป็นญาติพี่น้องแบบนางทั้งเจ็ดในเรื่องมโนราห์หรือเปล่า หรือเป็นกิจกรรมแบบเบียดหัวแตก แต่ละกิจกรรมไม่ได้เกี่ยวข้องกันเลย

และดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นบ้างแล้วว่า สฟส.นั้นจะไม่ใช้หลักการค้นคิดโครงการแบบ "กิจกรรมลูกกำพร้า" คือ กิจกรรมที่ไม่รู้ที่มาที่ไปว่าทำไมจึงทำ กิจกรรมที่สั่งเข้ามาแบบสำเร็จรูป (ต้องสืบค้น ต้องจัดเวที ต้องดูงาน ต้องมีการประกวด ฯลฯ) ทุกกิจกรรมควรจะไปหาบรรพบุรุษ

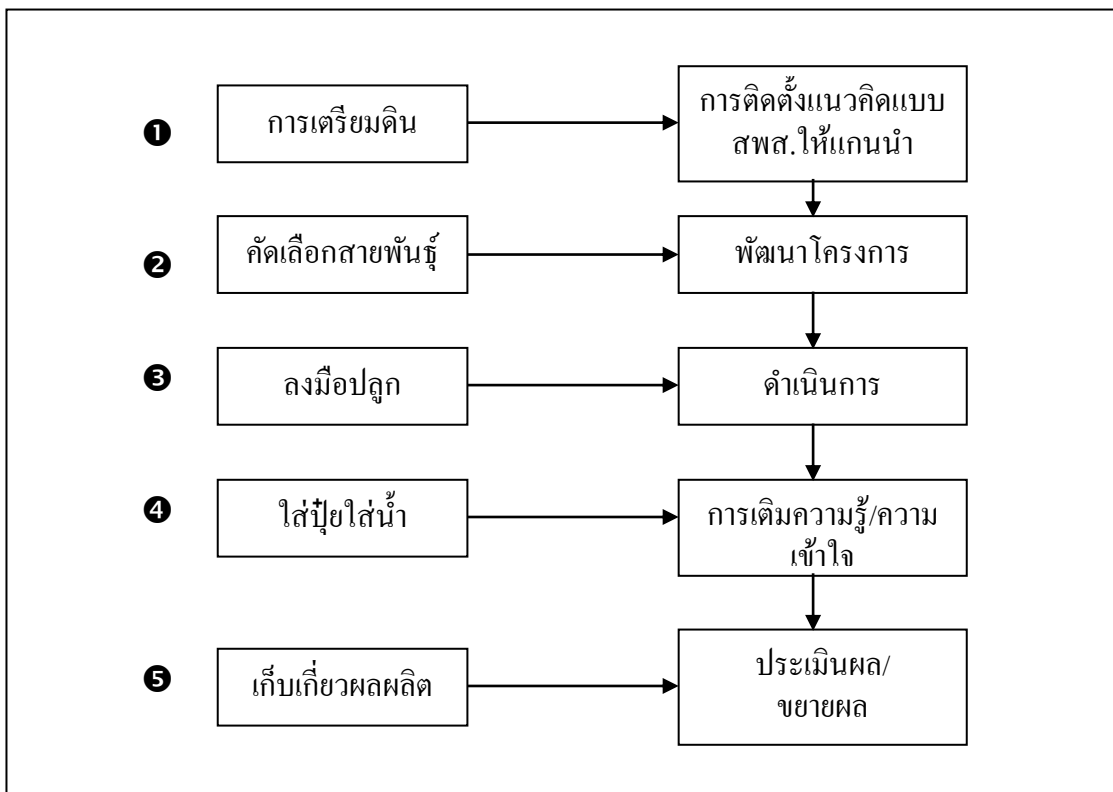
คือ การวิเคราะห์หาคุณลักษณะให้ได้อยู่เสมอ

ด้วยเหตุนี้ ในภาพที่ 9 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความรู้ในด้านคันคักกิจกรรมนั้นเป็นผลลัพธ์มาจากความรู้เรื่องการศึกษาชุมชนบวกผสมกับความรู้เรื่องสื่อพื้นบ้านนั่นเอง

(4.2) ความรู้ส่วนที่เป็นกระบวนการ

หากความรู้ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นตัวแผ่นซอฟต์แวร์ เรื่องราวที่จะกล่าวถึงต่อไปนี่ก็คือ การตอบคำถามว่า แล้วเราจะมี "กระบวนการอย่างไร" ที่จะติดตั้งความรู้เหล่านี้ให้แก่ทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง

บทสรุปของงานเวทีเลี้ยงส่งฯ ได้ประมวลขั้นตอนกระบวนการติดตั้งความรู้แบบสพส. ออกมาเป็นขั้นตอนแบบคร่าวๆ โดยเทียบกับกระบวนการปลูกต้นไม้ไว้ว่า มีอยู่ 5 ขั้นตอน ดังนี้

ภาพที่ 15: 5 ขั้นตอนของกระบวนการติดตั้งความรู้ของสพส.

ขั้นตอนที่ 1: การเตรียมดิน

สิ่งที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า สพส. นั้นมีลีลาการทำงานแบบเฉพาะตัว คือ "ต้องขยับปัญญาก่อนมาเขยื้อนกาย" ดังนั้น เมื่อเริ่มแรกตั้งแต่มีภาคีที่มีความสนใจจะร่วมงานกับสพส. สพส. ก็ต้องแนะนำตัวเอง/แนะนำความคิด-จุดยืน-แนวทางของสพส. ให้ภาคีได้รู้จักเพื่อเป็นข้อมูลในการ

ตัดสินใจที่จะเคียงบ่าเคียงไหล่กันต่อไป

การแนะนำตัวเองของสพส.นั้น ส่วนหนึ่งบรรจุอยู่ในเอกสารแนะนำตัวเอง "ห้องรับแขกของเราชาวสพส." ที่ใช้เพื่อทำความเข้าใจกับภาควิชา สพส.เรานั้นมิใช่เป็นแค่องค์กรจัดสรรทุนทรัพย์เท่านั้น แต่สพส.เป็นอีกหลายๆอย่าง (ดูตอนต่อไป)

กระบวนการเตรียมเนื้อดินแห่งความเข้าใจนี้ก็เหมือนกับการเตรียมดินเพื่อลงนาอย่างแท้จริง คือต้องมีการไถดินหลายๆครั้ง ทั้งไถตะ ไถคราด ไถแปร ดังเช่นที่ภาควิชาจากโครงการ "สารแกะหนัง (ตะลุง) ต่อยอดสายใยรัก" จ.สงขลา เช่น ลุงสง ศรีทวีกุล เล่าไว้ใน การเขียนโครงการว่าตนเองได้ผ่านกระบวนการรับทราบแนวคิด/แนวทางการทำงานจากสพส.หลายต่อหลายครั้ง โดยครั้งแรกๆนั้น แม้จะรับฟังเข้าใจแล้ว แต่ก็ยังไม่สามารถจะอธิบายให้ชุมชนเข้าใจได้ ต้องผ่านการประชุมอบรม 4-5 ครั้ง จึงสามารถจะยึดกุมความเข้าใจได้อย่างมั่นคง

รูปแบบการสื่อสารที่สพส.ใช้มักจะเป็นรูปแบบการจัดเวทีประชุมเพื่อการพัฒนาโครงการร่วมกันเป็นกลุ่มใหญ่ หรืออาจเปิดเป็นคลินิกพิเศษเฉพาะราย

ขั้นตอนการเตรียมดินนี้ หากเปรียบเทียบกับขั้นตอนของการวิจัย ความรู้ที่สพส.ติดตั้งให้ภาคีก็น่าจะได้แก่ ส่วนของบทที่ 2 คือ การอ่านหลักการ/ทฤษฎี/แนวคิด/การทบทวนวรรณกรรม ส่วนเนื้อหาส่วนที่ภาคีต้องเตรียมก็คือ บทที่ 1 อันได้แก่ การสำรวจปัญหาของตนเอง

ขั้นตอนที่ 2: คัดเลือกเมล็ดสายพันธุ์

ขั้นตอนนี้ก็คือ ขั้นตอนของการพัฒนาโครงการ ซึ่งคงต้องเริ่มตั้งแต่คัดเลือกหน่วยกล้าตายที่จะมาร่วมเป็นคณะทำงาน พุดคุยกันเพื่อเมียงมองประเภทสื่อพื้นบ้าน หรือทำความเข้าใจร่วมกันเป็นเบื้องต้น

การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์นี้จะส่งผลถึงความเจริญเติบโตของต้นไม้ที่เพาะปลูกนั้นได้ การคัดเลือกแกนนำ/คณะทำงานมาร่วมกันทำงานก็มีความสำคัญในระดับคอขาดบาดตายเช่นเดียวกัน

ในขั้นตอนของการพัฒนาโครงการนี้ สพส.จึงจะใช้ความประณีตบรรจงและใช้กลยุทธ์ "ตอกย้ำซ้ำทวนครั้งแล้วครั้งเล่า" กับภาคี มีการแก้ไขโครงการที่ส่งกลับไปกลับมาหลายต่อหลายครั้ง เพื่อให้ภาคีแน่ใจว่า ก้าวต่อไปที่จะออกเดินนั้นจะเป็นอย่างไร หนทางข้างหน้าจะเป็นฉันใด

บรรดาองค์ความรู้ที่กล่าวไว้ข้างต้น เช่น การวิเคราะห์ชุมชน 4 ฐูของสื่อพื้นบ้าน การวางแผนกิจกรรม จะถูกนำมาติดตั้งใช้ในช่วงเวลานี้อย่างเต็มที่

ขั้นที่ 3: เริ่มลงมือปลูก

อันได้แก่ขั้นตอนที่ภาคีเริ่มไปทำกิจกรรมต่างๆในชุมชน สพส.มีบทเรียนว่า แม้ว่าจะมีการขบคิด/สำรวจ/วางแผน/ออกแบบกิจกรรมเอาไว้ตอนที่เขียนโครงการอย่างรอบคอบแล้วก็ตาม

แต่ทว่าเมื่อลงมือทำเข้าจริงๆ ภาคิก็ยังมีอาการขยับปรับเปลี่ยนกิจกรรมอยู่เสมอ ในการนี้ สพส.มีจุดยืนว่า การปรับเปลี่ยนกิจกรรมเพื่อพัฒนาให้ดีที่สุดนั้นเป็นสิ่งที่พึงกระทำ แต่ต้องมีใช้การปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นมาเพราะการวางแผนแบบสุ่มเสี่ยง/ไม่รัดกุม

มีข้อที่น่าสังเกตในขั้นตอนของการเริ่มลงมือปลูกนี้ว่า หากโครงการใดมีส่วนของรากและลำต้นที่สมบูรณ์แข็งแรง กล่าวคือ คณะทำงานมีความเข้าใจที่แจ่มชัด หนักแน่น และลึกซึ้งในเรื่องที่จะทำ ผลที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ ต้นไม้ต้นนั้นก็จะแตกกิ่งก้านสาขาและผลิดอกออกผลอย่างอุดมสมบูรณ์ กล่าวคือ ภาคิก็จะค้นคิดสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ๆ หน้าตาจุ่มจิมได้อย่างไม่รู้หยุดหย่อน และบ่อเกิดของกิจกรรมทั้งหลายนั้น ก็มาจาก "การวิเคราะห์คุณลักษณะนั่นเอง" (โปรดดูรายละเอียดในเอกสาร "การวิเคราะห์คุณลักษณะ")

5. บทสรุป: ไปดูคนอื่นเขาแล้ว เราก็ได้ความรู้เรื่องตัวเอง-อัตลักษณ์ของ สพส.

ผู้เขียนเชื่อมั่นในหลักการเกี่ยวกับความรู้ที่ว่า อันว่าความรู้ทั้งหลายในโลกนั้นหลังจากเรียนรู้อมาแล้ว ก็มีความรู้ประเภทหนึ่งที่ "ไม่รู้ไม่ได้เลย" นั่นก็คือ "ความรู้เกี่ยวกับตัวเราเอง"

ดังนั้น ในขณะที่สพส.เราทำงานบริการรับและส่งความรู้ไปทั่วๆนั้น ความรู้ที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับตัวสพส.ทุกคนก็คือ ความรู้ที่เกี่ยวกับตัวเองว่า สพส.เราเป็นใครและเราไม่ใช่ใคร เราทำอะไร และเราไม่ทำอะไร เราทำแบบไหน และเราไม่ทำแบบไหน ฯลฯ

เช่น ที่แน่ๆ ก็คือ สพส.เราไม่ใช่หัวคิวของสสส.ที่ลงไปช่วยพัฒนาภาคิเพื่อให้ได้โครงการแล้วก็คอยช่วยภาคิเขียนรายงานจนจบโครงการ ถ้าเป็นเช่นนั้น เมื่อโครงการจบก็จบเท่านั้น

หากปราศจากความรู้เกี่ยวกับตัวเองเสียแล้ว ความรู้อย่างอื่นๆที่กล่าวมาอย่างมากมายนั้นเป็นอันว่าเปล่าประโยชน์

ดังนั้น หากจะต้องตอบคำถามว่า แล้วสพส.จะเป็นองค์กรอะไร/แบบไหน ในขณะที่ผู้เขียนคิดว่า สพส.น่าจะเป็นเทพพนมพรหมสีหน้า ดังนี้

(1) สพส.เป็นกลไกในการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์/ความรู้ความเข้าใจ โดยเฉพาะความเข้าใจเกี่ยวกับ "แก่นแกนของวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้าน" "การนำสื่อพื้นบ้านมาใช้เพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ด้านสุขภาพ" อันเป็นจุดหมายปลายทางหนึ่งของสพส.

(2) สพส.เป็นช่างสร้างถนนเชื่อมต่อ ทั้งนี้เพราะภาคิในแต่ละพื้นที่ต่างทำงานประสบความสำเร็จมากบ้างน้อยบ้าง แต่หากขาดการ "ตัดถนนเชื่อมทางความรู้" การแลกเปลี่ยนเพื่อให้ความรู้เพิ่มพูนเป็นทวีคูณก็จะขาดหายไป

ดังนั้น สพส.จึงแบได้ตัวเองเอาไว้ในเอกสารแนะนำตัว "ห้องรับแขกของเราชาวสพส." ว่า อันที่จริง ภาคิทุกแห่งสามารถจะเขียนโครงการส่งตรงไปขอรับการสนับสนุนจากสสส.ได้อยู่

แล้ว แต่หากภาคีมีความต้องการที่มากกว่าเงินทุนสนับสนุน คือต้องการมีเพื่อนร่วมคิดในก๊วนเดียวกัน ก็ขอให้แวะมาที่สพส.ได้

ด้วยเหตุนี้ การให้ภาคีแต่ละแห่งก้มหน้าก้มตาทำงานของตัวเองไปตามลำพังไม่ยุ่งเกี่ยวกับใคร ทำโครงการเสร็จแล้ว 1 ปี โดยไม่มีโอกาสไป "ให้และรับ/แลกเปลี่ยนความรู้" จากใครเลยนั้น วิธีการทำงานเช่นนี้มีใช้เอกลักษณ์แบบสพส. ที่ได้กำหนดจุดหมายปลายทางเอาไว้ว่า จะสร้างขบวนการสื่อพื้นบ้านเพื่อสุขภาวะที่ดี ตลอดเวลา สพส.จึงทำหน้าที่เป็นช่างสร้างถนนเชื่อมต่อแหล่งความรู้จากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง

(3) สพส.เป็นต่อของความรู้อย่างรอบทิศทาง ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นแล้ว คือในสพส.มีการไหลเวียนความรู้ทั้งจากข้างบนลงข้างล่าง จากข้างล่างขึ้นข้างบน และจากข้างเคียงกัน (horizontal) ในการจัดการประชุมแต่ละครั้ง ก็คือ การปฏิบัติการเพื่อทำหน้าที่เช่นว่านี้

เมื่อพูดถึงการจัดการประชุม นักปราชญ์ปกากะญอแบบพ่อหลวงเจาะนิเคยลือว่า "อะไรๆก็ประชุม, ประชุมแล้วกินกาแฟ กินกาแฟแล้วก็ประชุม" แน่แน่นอนว่า มีการประชุมจำนวนมากมายที่เป็นแบบที่ว่ามานั้น เช่น การประชุมที่ผู้จัดไม่รู้อิโหนอิเหน่ ไม่รู้ว่าเนื้อหาแต่ละตอนจะนำไปสู่เป้าหมายอะไร มีแต่การเชิญวิทยากรมารวมๆกัน ฯลฯ หรือที่เรียกว่า "การประชุมที่ไร้ concept" แต่ก็ใช้ว่า การประชุมทั้งหมดจำเป็นต้องมีสภาพดังกล่าวนี้

ในฐานะชาวพุทธ เราคงต้องก้าวไปให้พ้นข้อสงสัยที่ว่า "จะประชุมหรือไม่ประชุม" เพราะพระพุทธองค์ได้ชี้ทางไว้แล้วว่า "ให้หมั่นประชุมเป็นเนืองนิตย์" แต่ก็คงเป็น "การประชุมแบบมีปัญหากำกับ/มีการเตรียมการอย่างดี มิใช่กระหืดกระหอบ" มิใช่ "การประชุมที่สักแต่ว่า พอให้ได้จัดการประชุม"

(4) ในแง่กาลเวลา สพส.ทำหน้าที่เป็นห้องเก็บคลังความรู้ เนื่องจากสพส.เป็นหน่วยกลางแบบมิดฟิลด์ที่เคลื่อนไหวมาได้คล่องตัว ดังนั้นในปัจจุบัน สพส.จึงทำหน้าที่เป็น "หน่วยพกพาความรู้เคลื่อนที่" (mobile unit) จากที่หนึ่งไปสู่อีกที่หนึ่ง เช่น สพส.พกพา.สุวัฒน์จากโครงการตีกลองสะบัดไชย จ.ลำพูน ที่สามารถปั้นแต่งเด็กให้เป็นนักวิจัยสืบค้นความรู้เรื่องสื่อพื้นบ้านได้

อ.สุวัฒน์ก็ได้เดินสายแบ่งเป็นบทเรียนไปให้กับภาคีทั่วประเทศ

นอกจากนั้น สำหรับวันเวลาในอนาคต สพส.ยังวาดหวังที่จะทำหน้าที่เป็นหีบเก็บสมบัติองค์ความรู้เรื่องสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข เช่น ความรู้ที่ว่า น้องยู้ยแห่งโครงการสวดสรภัญญะสามารถสอนเด็กผู้ชายอายุ 7-8 ขวบให้นั่งสวดสรภัญญะอย่างมีสมาธิได้อย่างไร ความรู้ระดับเพชรยอดนี้สมควรจะได้รับการเก็บรักษาและสืบทอดต่อไปในอนาคตอย่างยิ่งยวด

เอกสารอ้างอิง

1. กฤษฎา บานชื่น (2548)
"จีนเขาลงห้วยกันใหม่" ใน ออกกำลังกายเป็นยาวิเศษ, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
สร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
2. สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ (2543)
ปฏิรูประบบบริการสุขภาพไทย, สำนักงานโครงการปฏิรูประบบการบริการสาธารณสุข,
กทม.
3. เอกสารสรุป งานเวทีเสด็จส่งทางความคิด ภาศึกรบ 1 ปี, วัดสวนพุทธธรรมเวฬุวัน (วัดวัง
หิน) อ.เมือง จ.พิษณุโลก, วันที่ 26-27 มิถุนายน 2548. โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข
(สพส.)